

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems in Iran
E-ISSN: 2645-7539
Vol. 11, Issue 1, No.36, Spring 2022, pp 137-160
Received: 18.12.2021 Accepted: 10.07.2022

Research Paper

Representation of Political Tribalism Mentality in Underdevelopment Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province

Manoour aa beee *

Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, University of Shiraz, Shiraz, Iran
mtabee@rose.shirazu.ac.ir

Sadegh Panahinasab

Ph.D. Student of Political Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran
Sadeghpanahi12@gmail.com

Jahangir Jahangiri

Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, University of Shiraz, Shiraz, Iran
jjahangiri@gmail.com

Ashgar Mirfardi

Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, University of Shiraz, Shiraz, Iran
a.mirfardi@gmail.com

Introduction

Development is a process that should principally show that the set of social system has emerged from the undesirable state of the past and moved towards a state of life that is materially and spiritually better in accordance with the various basic needs and desires of individuals and social groups within the system. The formation of development in the West and the transition from a traditional society in the context of the modern nation-state atmosphere have caused other countries to pay attention to this issue. The Western-educated intellectuals themselves compare their countries with the West and ask why they have fallen behind. Iran is no exception to this rule. In Iran, some people know the way of progress in relation to the outside world and some people know the way out of backwardness inside. Izadi considered backwardness in Iran to be caused by Iranian people's tepid attitude (Izadi, 2006). Zibakalam sought the cause of backwardness in the decline of science (Zibakalam, 2006). Alamdari considered backwardness to be caused by the Iranians themselves and their land (1999). And Reza Gholi emphasized that the cultural factor prevented the formation of creative and constructive thinking (Reza Gholi, 2010). By examining the factors of backwardness from the expert's perspectives in this field, it can be said that each of them, has considered some factors as the obstacles to development by examining the history of the Iranian society. As mentioned, from the different thinkers' point of view, different variables have been considered as the development barriers. The variable examined in this study was political tribalism. Tribalism has various manifestations in different areas. In the social arena, it manifests itself in one style and context and in another way in the religious arena. In the arena of livelihood and politics, it appears in various other ways. Since it was not possible to provide an analytical study without considering the existing structure and context in the society, the present study considered underdevelopment caused by tribalism reigns just in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province. Despite the nation-state formation and the transition from tribal structures, the population in the province was still based on the tribal context and tribalism manifested itself in various areas to the extent that political culture was dominated by the tribal culture. This culture was reflected in electoral activities, recruitments, dismissals, and political and administrative appointments. Now, according to the issues raised, the researcher's concern was to explore the process of political tribal mentality and underdevelopment in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province.

Materials & Methods

The present study took a qualitative approach with a systematic method. The research field was Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province and the scientific and political elites

of this province were considered. After the presence of the researchers in the research field and based on the data obtained from the field, in-depth interviews with the individuals were conducted. The participants included all the

*Corresponding author

Tabiee, M., Panahinasab, S., Jahangiri, J., and Mirfardi, A. (2022). Representation of political tribalism mentality in underdevelopment Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, *Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan*, 11(1), 137-160.

2645-7539 / © 2022 University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2022.131900.1761>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.26457539.1401.11.1.6.3>

scientific and political elites, who lived in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, as well as in Fars and Tehran provinces. The most important parameter for selecting these people was their level of reflection and concern about each of the two variables in recent years. A total of 12 people were interviewed. In the current study, purposeful and theoretical samplings were used to select the participants and concepts. The collected data went through 3 coding steps to build the theory. To formulate the theory in the first stage, the researchers began their work with open coding, based on which axial coding was performed. In fact, the researchers identified an open coding category and focused on it as the central phenomenon. The third step was selective coding. At this stage of coding, the researchers made a model. In the selective coding stage, the categories were described in relation to each other in the form of a supply model.

Discussion of Results & Conclusion

The results showed that tribalism had several positive mechanisms and functions, the capacities and potentials of which had not been used properly. Accordingly, in the paaiicppangggopiniol pbtaiimn chaeacssssssss such a solving ethnic problems, controlling forces, and reducing some social harms, forces for supervision, forces for public promotion, etc., had to be highlighted and magnified in the society. Tribalism and tribal relations had to be planned on these axes. Tribal functions had to be highlighted in the society rather than only in the political arena. In Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, these positive functions of tribalism were not used properly. Tribalism had entered the political arena, which was the subject of conflict and challenge between tribalism and development of the society. Accordingly, in the context of tribalism and political tribalism, there was no possibility of meritocracy and social justice could not grow and expand in the society. The central phenomenon in the present study was political tribalism, which was repulsive and hindered development in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province. Based on the paaiicppan vwwww and peceppiiion tt could be add hlat political tribalism acted as a force that had hindered development in the province. Therefore, there was minimal possibility of the growth and expansion of the components and indicators of development in this society. It can be concluded that achieving development in tribal and tribal-based political societies is almost impossible.

Keywords: Political Tribalism, Underdevelopment, Political Elites, Political Boundaries, Tribal Mentality

References:

- Azad Armaki, T., and Ayar, A. (2022). Reconfiguring the problem of tribalism in Iran today. *Review of Social Issues in Iran*, 11 (1), 68-37 (In Persian).
- Asongu, S., and Kodila-Tedika, O. (2017). Tribalism and government effectiveness. *Economics Bulletin*, 37(1), 156-167.
- Azkiya, M., and Ghaffari, Gh. (2011). *Developmental sociology*. Tehran: Kayhan Publishing Company (In Persian).
- Alamdari, K. (1999). *Why did Iran fall behind and the West moved forward?*, Tehran: Tose's Publishing (In Persian).
- Frank, A.G. (1975). *Capitalism and underdevelopment in latin America*, Monthly Review Press, New York.
- Farasatkah, M. (2016). *Research method in social sciences with emphasis on grounded theory (GTM ground theory)*, Tehran: Agah Publishing (In Persian).
- Glaser, B.G. (2003). *The grounded theory perspective ii: descriptions remodeling of grounded theory methodology*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Hagen, E. (1967). *On the theory of social change*, Homewood, Dorsey Press.
- Inglehart, R., and Welzel, K. (2009). *Renovation, cultural change and democracy*, translated by Ahmadi, Y., Tehran: Kavir Publications (In Persian).
- Izadi, A. M. (2006). *Why did we "fall behind"?* *Sociology of the Iranian people*, Tehran: Ealm Publishing (In Persian).
- Lloyd, C. (2019). The effect of tribalism on political parties. *Independent Study Project (ISP) Collection*. 31-54.
- Lerner, D. (1964). *Modernizing the middle east*, London: Collier macmillan limited.
- Mohammadi, F., khaleghpanah, K., Noghani Dokht Bahmani, M., and Kermani, M. (2019). Evolution of multiplicity of differentiation in the field, habit and capital: formulation of development theory from a development perspective. *Social Development Quarterly*, 13(4), 55-90 (In Persian).
- Mowlana, H. (1992). *Transition from modernity: communication and transformation of society*, translated by Shokarkhah, Y., Tehran: Office of Media Studies and Development (In Persian).
- Okogu, J.O., and Umudjere, S.O. (2016). Tribalism as a foiled factor of africa nation-building. *Journal of Education and Practice*, 7(7), 222-263.
- Peet, R., and Hart Wake, A. (2005). *Development Theories*, translated by Azkia, M., Safari Shali, R., and Rahmanpour, E., Tehran: Loya Publishing (In Persian).
- Parsons, T. (1966). *Societies: evolutionary and comparative perspective*, Prentice- Hall.
- Rezagholi, A. (2010). *Sociology of elitism; Ghaem Magham, Amirkabir, Mossadegh: Sociological analysis of some historical roots of tyranny and backwardness in Iran*. Tehran: Ney Publishing (In Persian).
- Sajasi Qedari, H., Portaheri, M., Sadeghi, V., and Hosseini, S. M.H. (2016). Analysis of the relationship between Tribalism of local communities and political development in electoral conditions (Nurabad city), *Journal of Geography and Regional Development*, 1 (26), 46-19 (In Persian).
- Skidmore, V. (2013). *Theoretical thought in sociology*, translated by Moghaddas, M., Rajabzadeh, A., Moeidfar, S., Hashemi Ghilani, A., and Hazari, A.M., Tehran: Safir Publishing (In Persian).
- Shanmugaratnam, N. (2001). On the meaning of development: an exploration of the capability approach, *Forum for Development Studies*, 28(2), 263-288.
- Seers, D. (1979). *The meaning of Development: in david lehmann development theory: four critical studies*, Cass: London.
- Schumacher, E.F. (1973). *Small is beautiful: economic as if people mattered blond and briggs*, Originally published: London
- Todaro, M. (1989). Economic development in the third world, (Translator: Frajadi, Gh.), Tehran: Baztab (In Persian)
- Ziba Kalam, S. (2006). *How did we become?*. Tehran: Rozanneh (In Persian).

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال یازدهم، شماره پیاپی (۳۶)، شماره اول، بهار ۱۴۰۱، ص ۱۳۷-۱۶۰
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۹

مقاله پژوهشی

بازنمایی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در توسعه‌نیافتگی: استان کهگیلویه و بویر احمد

منصور طبیعی^{ID*}، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

mtabice@rose.shirazu.ac.ir

صادق پناهی نسب، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز،

ایران

sadeghpanahi12@gmail.com

جهانگیر جهانگیری، دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

jjahangiri@gmail.com

اصغر میرفردی، دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

a.mirfardi@gmail.com

چکیده

امروزه توسعه جزء ضرورت‌های نظام جهانی است تا جایی که نیل به پیشرفت و توسعه از جمله دغدغه عمده حکمران‌های کشورهاست. برای ورود به توسعه باید افکار و ساختارهای ذهنی مانع توسعه اصلاح شوند و بر این مبناست که توسعه در تعارض با ذهنیت قبیله‌ای است. پژوهش حاضر با هدف کاوش فرآیند قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه‌نیافتگی در استان کهگیلویه و بویر احمد صورت گرفته و از این رو از نظریه زمینه‌ای استفاده شده است. در این پژوهش مصاحبه‌شوندگان دوازده نفر از نخبگان علمی و پژوهشگران این حوزه در استان هستند. داده‌ها به صورت مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته به دست آمد و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. تحلیل داده‌ها با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد که نتیجه تحلیل آنها رسیدن به چهار مقوله محوری و یک هسته مرکزی است. مقوله‌های محوری عبارت است از: برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی، سیاست‌های ساختاری نامطلوب و بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی، تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی، نقش متناقض‌گونه نخبگان سیاسی در فرایند توسعه. مقوله هسته عبارت است از: قبیله‌گرایی سیاسی، دافع و بازدارنده توسعه. یافته‌های پژوهش نشان داد بین قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه‌نیافتگی استان کهگیلویه و بویر احمد پارادوکس‌ها و کشمکش‌های متعددی وجود دارد و افزایش تمایل به قبیله‌گرایی سیاسی، موجب کاهش توسعه‌نیافتگی در استان می‌شود؛ اما توسعه و افزایش آن در جامعه اثرهای قبیله‌گرایی سیاسی را کمرنگ می‌کند و موجب از بین رفتن روحیه قبیله‌گرایی سیاسی می‌شود.

واژه‌های کلیدی: قبیله‌گرایی سیاسی، توسعه‌نیافتگی، نخبگان سیاسی، مرزهای سیاسی، ذهنیت قبیله‌ای.

* نویسنده مسئول

طبیعی، م؛ پناهی نسب، ص؛ جهانگیری، ج. و میرفردی، ا. (۱۴۰۱). «بازنمایی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در توسعه‌نیافتگی: استان کهگیلویه و بویر احمد». پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۱(۱)، ۱۳۷-۱۶۰.

2645-7539 / © 2022 University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2022.131900.1761>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.26457539.1401.11.1.6.3>

مقدمه و بیان مسئله

ارتقای کیفیت زندگی، رفاه انسان‌ها و نیل به پیشرفت و توسعه از جمله دغدغه عمده حکمران‌ها و زمامداران کشورهاست. در بیشتر کشورهای درحال توسعه، بیشتر بر توسعه اقتصادی، فنی و فناوریانه تأکید می‌شود. اقتصاددانان توسعه از جمله: شوماخر، محبوب الحق و دادلی سیرز بر این باورند: هر جامعه‌ای که بتواند فقر، نابرابری و بیکاری را کاهش دهد، به همان میزان که در این امر موفق بوده، توسعه یافته است (Schumacher, 1973, Seers, 1979)؛ اما تودارو توسعه را فرآیندی چندبعدی می‌داند که متضمن ارتقای دائم کل جامعه در همه ابعاد زندگی انسان اعم از مادی و غیرمادی و بهبود مستمر بنیان‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که در نهایت، زندگی بهتر و انسانی‌تری را در پی خواهد داشت (Todaro, 1989: 136). توسعه دراصل باید نشان دهد که مجموعه نظام اجتماعی، هماهنگ با نیازهای متنوع اساسی و خواسته‌های افراد و گروه‌های اجتماعی در داخل نظام، از حالت نامطلوب گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است، سوق داده شده است. شکل‌گیری توسعه در غرب و گذار از جامعه سنتی در بستر فضای دولت-ملت مدرن موجب توجه دیگر کشورها به این مسئله شد. در این میان، روشنفکرانی که خود تحصیل کرده غرب بودند با مقایسه کشورهای خود با غرب این سؤال را مطرح کردند که چرا عقب افتادیم؟ کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نبود. در ایران برخی راه پیشرفت را در بازگشت به ایران باستان می‌دانستند و به دنبال آن عامل عقب‌ماندگی را در پذیرش اسلام جست‌وجو می‌کردند و عده‌ای نیز راه برون‌رفت را در سرتاپا غربی شدن می‌دانستند. از دل این تفکرها، حکومتی با محوریت تشکیل دولت مدرن بر سرکار آمد. حکومتی که قصد داشت با زور سرنیزه جامعه ایران که از نظر بافت جمعیتی همانند اروپای قرن پانزدهم و گاهی شانزدهم بود، به قرن بیستم وارد کند. این پروژه از ابتدا شکست‌خورده بود؛ زیرا ساختار قدرت از ساختار اجتماعی منفک بود. بعد از انقلاب اسلامی نیز هر چند برای پیشرفت و خروج از

عقب‌ماندگی تلاش شد، پارامترهای خارجی و داخلی مانع حرکت به سمت توسعه و پیشرفت شد. چالشی که باعث شد عده‌ای راه پیشرفت با دنیای بیرون و عده‌ای راه برون‌رفت از عقب‌افتادگی در داخل را بدانند؛ برای مثال، ایزدی، عامل عقب‌ماندگی ایران را در خلق و خوی ایرانیان می‌داند (ایزدی، ۱۳۸۵). زیباکلام عامل عقب‌ماندگی را در افول علم جست‌وجو می‌کند (زیباکلام، ۱۳۸۵). علمداری علت عقب‌ماندگی را خود ایرانیان و سرزمین آنها می‌داند (علمداری، ۱۳۷۸) و رضا قلی بر عامل فرهنگی تأکید دارد که مانع شکل‌گیری تفکر خلاق و سازنده می‌شود (رضاقلی، ۱۳۸۹). بررسی عوامل عقب‌ماندگی از دیدگاه افراد صاحب‌نظر در این حوزه نشان می‌دهد که هر کدام با بررسی سیر تاریخ جامعه ایران، بخشی از عوامل را مانع توسعه دانسته‌اند. همان‌گونه که اشاره شد از دیدگاه اندیشمندان مختلف متغیرهای متفاوتی برای موانع توسعه در نظر گرفته شده است؛ اما متغیری که در این پژوهش بررسی شده، قبیله‌گرایی سیاسی است. قبیله‌گرایی در عرصه‌های مختلف، تجلی‌های گوناگونی دارد. در عرصه اجتماعی به یک سبک و سیاق خود را نشان می‌دهد. در عرصه دین به نحوی دیگر، در عرصه زندگی معیشتی و سیاست نیز به انحای مختلف ظهور و بروز پیدا می‌کند. از آنجا که نمی‌توان بدون توجه به ساختارهای اجتماعی موجود در یک جامعه تحلیلی ارائه داد، پژوهش حاضر ناظر به توسعه‌نیافتگی در استان کهگیلویه و بویر احمد است. در این استان قبیله‌گرایی حاکمیت دارد؛ زیرا با وجود شکل‌گیری دولت-ملت و گذار از ساختارهای عشیره‌ای، در استان مذکور هنوز بافت جمعیتی مبتنی بر بافت قبیله‌ای است و قبیله‌گرایی در عرصه‌های مختلف خود را نشان می‌دهد تا جایی که فرهنگ سیاسی زیرسلطه فرهنگ قبیله‌گرایی قرار گرفته است. در این جامعه ازسویی مبانی بینش مدرن مبتنی بر دنیای مدرن در بخش مدعی مدرنیسم جامعه نهادینه و به فرهنگ تبدیل نشده بود. ازسوی دیگر، شعارها و آرمان‌های مذهبی و انقلابی که در اوایل انقلاب به‌عنوان طرحی نو و فراگیر از مدرنیسم و تجدد مطرح شده بود و پیش‌بینی می‌شد که هردو بخش سنتی و مدرن جامعه را پوشش بدهد و بر عناصر قومیتی سنتی غلبه کند و مبنای

یافته‌های تحقیق سیاسی سنجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «تحلیل رابطه طایفه‌گرایی اجتماعات محلی با توسعه سیاسی در شرایط انتخاباتی در شهرستان نورآباد» نشان دادند که بین دو متغیر طایفه‌گرایی و توسعه سیاسی در شهرستان نورآباد ارتباط معناداری وجود دارد. در این شهرستان به دلیل غلبه بافت سنتی و عناصر متأثر از این بافت بر عناصر مدرن و تلفیق آن با برخی موانع چالش‌برانگیز، فرآیند توسعه سیاسی با موانعی مواجه بوده است.

یوسفوند (۱۳۹۵) در پایان‌نامه دکتری خود پدیدار شناختی فهم کنشگران محلی از مداخله‌های توسعه با هدف فهم تجربه زیسته مردم محلی از مداخله‌های توسعه‌ای مطالعه کرده است و با اتخاذ بینش پدیداری در پی کشف ماهیت و معنای توسعه از منظر کنشگران محلی بوده است. این پژوهش با روش کیفی و به صورت مصاحبه عمیق، بحث گروهی، مشاهده همراه با مشارکت و ... انجام شد. نویسنده در این رساله توسعه را عملی مداخله‌گرایانه می‌داند که موفقیت یا شکست آن در گرو چگونگی مداخله و ایفای نقش بازیگران توسعه است.

الوان^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی قدرت قبیله‌ای در عراق معاصر» قدرت قبیله‌ای در عراق و پیامدهای آن را بر سیستم سیاسی-اجتماعی بررسی کرده است. نتایج این پژوهش نشان داد که دولت ضعیف و فاسد نقش مهمی در تشویق قبیله به تسلط دارد. مردم عراق صرف نظر از اینکه به آن قبیله اعتقاد دارند یا خیر، به این قبیله چسبیده‌اند. اگرچه آنها می‌دانند که این قبیله یک سازمان پیش از دولت و شکل مخدوش جامعه مدنی است، هیچ جایگزینی ندارند؛ زیرا دولت ضعیف قادر به برقراری نظم و قانون نیست. دولت ضعیف عامل اصلی قدرت قبیله‌ای است و نظم قبیله، به سهم خود، جای خالی قدرت دولت را پر و قانون و نظم خود را اعمال می‌کند.

لوید^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «تأثیر قبیله‌گرایی بر احزاب سیاسی» این موضوع را بررسی می‌کند که قبیله‌گرایی

فرهنگی رفتار اجتماعی افراد و جریان‌های سیاسی قرار بگیرد، به علت‌های مختلف کم‌رنگ شدند و در برابر عناصر سنتی قومی رنگ باختند. بدین گونه فرهنگ سنتی مبتنی بر هویت قومی و منطقه‌ای به‌عنوان بستر ذهنی و عامل عینی نیرومندتر، تعیین‌کننده و هدایتگر کنش فعالان اجتماعی و سیاسی شد؛ در نتیجه، بخش مدرن یا شبه‌مدرن در دامن فرهنگ سنتی غلطید و در میدان رقابت‌های قومیتی سنتی نقش ایفا کرد. اگرچه در مواردی احزاب و تشکلهایی با عناوین سیاسی و مذهبی و غیرقومیتی شکل گرفت، به‌طور عمده، علائق قومیتی در رفتار افراد تحصیلکرده و نخبگان سیاسی آنها حضور و ظهور یافت و نمود پیدا کرد. این رویکرد آنها در فعالیت‌های انتخاباتی و یا استخدام‌ها و عزل و نصب‌های سیاسی و اداری بازتاب می‌یافت. حال با توجه به مباحث مطرح‌شده دغدغه محقق کاوش فرآیند ذهنیت قبیله‌گرایی و توسعه‌نیافتگی در استان کهگیلویه بویر احمد است.

پیشینه تجربی تحقیق

تاکنون در این زمینه پژوهشی به صورت مستقیم انجام نشده است؛ اما در ادامه به پژوهش‌هایی اشاره می‌شود که درباره قبیله‌گرایی و توسعه به صورت تفکیک‌شده بحث شده است. آزاد ارمکی و ایبار (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بازپیکربندی مسئله قبیله‌گرایی در ایران امروز» این موضوع را بررسی کردند که در استان ایلام با وجود تجربه تغییرات در حوزه‌های مختلف مانند افزایش میزان رشد شهرنشینی، تحصیلات، میزان درآمد و سایر شاخص‌های اجتماعی-فرهنگی در این استان، قبیله و ایل به‌مثابه یک نهاد اجتماعی، همچنان در مناسبت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی عاملی مسلط است. نفوذ و اثر پارامترهای ایلی-قبیله‌ای و طایفه‌ای بر تصمیم‌ها، راهبردهای سیاسی و اقتصادی و مناسبت‌های اجتماعی چنان گسترده و عمیق است که در زندگی روزمره و تجربه‌های زیسته شهروندان، کنش‌های سطح خرد مانند تعامل‌های روزانه و خرید و فروش و کنش‌های سطح کلان مانند شرکت در انتخابات محلی شوراهای شهر، روستا و مجلس، براساس آن تحلیل و تفسیر می‌شود.

¹ Alwan

² Liloyd

تغییر فرهنگی را شرط لازم برای توسعه اقتصادی می‌دانست. هوزلیتز برای بررسی تفاوت‌های رفتاری میان افراد جوامع مدرن و سنتی از متغیرهای الگویی پارسونز وام گرفته است. استدلال او این بود که در جوامع سنتی (اقتصادهای توسعه نیافته) در توزیع نقش‌های اقتصادی، خاص‌گرایی حاکم است؛ درحالی که در جوامع پیچیده‌تر (اقتصادهای توسعه یافته) عام‌گرایی اساس تخصیص کارآمد کار و منابع را تشکیل می‌دهد. هوزلیتز معتقد است که در جوامع سنتی بی‌اعتمادی به دستاورد فردی مشهود است و این جوامع بر انتساب (روابط خویشاوندی) به‌عنوان اساس توزیع کالاهای اقتصادی تأکید می‌کنند. در جوامع سنتی عملکرد وظایف اقتصادی بیشتر پراکنده و آمیخته بود؛ درحالی که در جوامع پیشرفته مشخصه وظایف اقتصادی، خاص‌بودن یا تفکیک نقش‌ها بود. در جوامع توسعه نیافته، نخبگان خودمحمور بودند؛ درحالی که در کشورهای پیشرفته نخبگان نظرها و نگرش‌های جمع‌محوری داشتند (پیت و هارت ویک، ۱۳۸۴: ۱۱۶).

دانیل لرنر

لرنر معتقد است که با نشر و بسط عناصر فرهنگی کشورهای غربی در کشورهای جهان سوم، نوسازی و تجدد به وقوع می‌پیوندد. وی چگونگی گذار از جامعه سنتی به مرحله انتقالی و سرانجام، تبدیل آن به جامعه‌ای مدرن و نو را بررسی کرد. وی مهم‌ترین عواملی که برای آمادگی روانی انسان‌ها برای نوسازی مفید است، به‌صورت یک رابطه خطی میان متغیرها بیان می‌کند (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۸: ۴۸).

شهرنشینی ← گسترش سواد ← گسترش وسایل ارتباط جمعی ← مشارکت سیاسی

نتیجه این تحرها تبدیل جامعه سنتی به جامعه مدرن است. بر مبنای اندیشه لرنر، فرد نوگرا که در بستر شهر زندگی کند و سواد، وسایل ارتباط جمعی و مشارکت سیاسی داشته باشد، صاحب بالاترین میزان فکر و اندیشه نوگرایی است و بالعکس فرد سنتی که فاقد هریک از متغیرهای اشاره شده، باشد کمترین میزان فکر و اندیشه نوگرایی را دارد. در واقع، شخص و شخصیت متحرک، کلید محوری برای رسیدن به

برای هزاران سال واحد سازمانی اساسی جامعه خاورمیانه بوده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که قبيله‌گرایی ذاتی با دموکراسی در تضاد نیست و فقط هنگامی مانع سیستم‌های دموکراتیک مانند احزاب سیاسی می‌شود که وفاداری‌های قبيله‌ای بر سیستم‌های ملی غلبه می‌کنند.

ملاحظه‌های نظری

تالکوت پارسونز

پارسونز برای مقایسه جوامع سنتی و نوگرا متغیرهای الگویی را مطرح می‌کند. متغیرهای الگویی روابط اجتماعی مهمی هستند که در بستر نظام فرهنگی، یعنی متعالی‌ترین و مهم‌ترین سیستم چارچوب نظری پارسونز قرار دارند. در نظام فکری پارسونز پنج دسته متغیر الگویی قرار دارد؛ مانند ۱- عام‌گرایی-خاص‌گرایی؛ ۲- یک کنشگر می‌تواند یک موضوع را براساس کارآیی یا کیفیت آن ارزیابی کند؛ ۳- بی‌طرفی انفعالی-واکنش عاطفی؛ ۴- میزان تمایز-اشاعه؛ ۵- جهت‌گیری شخصی-جمعی (Parsons, 1966:126). پارسونز معتقد است در جوامعی که موقعیت خانوادگی مبنایی برای رده‌بندی و پیشرفت افراد باشد و روابط بیولوژیکی، پایگاه اجتماعی افراد آن جامعه را مشخص کند، موقعیت اجتماعی افراد وابسته به میزان تخصص و توانمندی آنها نخواهد بود؛ اما در وضعیتی که کسب امتیاز شخصی، نفوذ پایگاه خویشاوندی را به همراه داشته باشد، تکامل به‌سوی نظامی از رده‌ها آغاز می‌شود که به‌گونه‌ای غیرشخصی رده‌بندی شده باشند. در چنین شرایطی شکل‌گیری یک «مای» جدید، اساس هنجاری وسیع‌تری را مطرح می‌کند و تمایل به‌سوی قواعد هنجاری شکل می‌گیرد که بیان‌کننده تعلق شهروندی است. زمانی که این قواعد پایه‌ریزی شود، الزام‌های ملموس خاص برای رسیدن به یکپارچگی اجتماعی جای خود را به زمینه‌های هنجاری عام خواهند داد (اسکیدمور، ۱۳۹۲: ۲۰۰).

هوزلیتز

هوزلیتز از جمله اقتصاددان‌هایی است که به اقتصاد رشد انتقاد کرد و بیشتر به اثر رشد بر معیارهای زندگی علاقه داشت. وی

نوسازی است که طی آن شخص برای یافتن وضعی بهتر، از روستا به شهر نقل مکان و در این فرآیند یکدلی و مشارکت را تجربه می‌کند. پیدایش این انسان ناشی از ورود جامعه سنتی به عصر صنعتی، شهرنشینی، آموزش همگانی و بیشتر شدن سطح سواد است (Lerner, 1964: 143). به‌طور کلی تأکید لرنر بر ابعاد روانی نوسازی است و بر عوامل فردی و درونی هر جامعه تمرکز دارد و بر این باور است که عواملی باید از بیرون وارد جامعه سنتی شوند تا زمینه حرکت را به‌سمت تجدد فراهم کنند.

اورت هیگن

تفکرهای هیگن در قالب نوسازی روانی طرح‌کردنی است؛ زیرا وی تحول‌های جوامع سنتی و مدرن را برحسب ساختار شخصیتی افراد آن جامعه تبیین کرده است. در نگاه هیگن یک ارتباط دوسویه میان شخصیت و ساختار اقتصادی-اجتماعی هر جامعه وجود دارد. هیچ‌تغییر اجتماعی رخ نخواهد داد، مگر اینکه در شخصیت‌های افراد جامعه دگرگونی حاصل شده باشد. او شخصیت در جامعه سنتی را شخصیتی اقتدارطلب می‌داند. برخلاف جوامع مدرن و پیشرفته که افراد شخصیتی نوآور دارند (Hagen, 1967: 31). در نگاه هیگن شرط لازم برای رسیدن به رشد اقتصادی این است که شخصیت سنتی استبدادگر، جایگاه خود را به شخصیت نوآور دهد (مولانا، ۱۳۷۱: ۲۵).

نظریه رشد اقتصادی روستو

روستو جریان تاریخی توسعه را به پنج مرحله تاریخی تقسیم کرد که از مراحل جامعه سنتی پیش از خیز، جهش و بلوغ می‌گذرد و در نتیجه، به مرحله مصرف انبوه می‌رسد. این مرحله آخرین مرحله رشد اقتصادی است (Rostow, 1960: 6). مراحل رشد روستو، سیر حرکت جامعه عقب‌مانده به توسعه‌یافته را طی پنج مرحله نشان می‌دهد که در هر مرحله وضعیت و مناسبت‌هایی از آن جامعه آرمانی ایجاد می‌شود (مظفری‌نیا و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۶۰). ۱- جوامع سنتی: این جوامع توابع تولیدی محدود است. تولید پایین از مهم‌ترین واقعیات

اقتصادی این جوامع است. در این جوامع کشاورزی رایج‌ترین فعالیت و مهم‌ترین منبع درآمد برای دولت و مردم است و تولید بیشتر در حد یک اقتصاد معیشتی و خودمصرفی است (پیت و هارت ویک، ۱۳۸۴: ۱۲۱). ۲- مرحله پیش از خیز: روستو معتقد است که در این مرحله، رشد هم‌آغوش جامعه می‌شود. مرحله‌ای که برای گذار از جامعه سنتی و بهره‌مندی از ثمره‌های جامعه مدرن ضروری است (Rostow, 1960: 5). ۳- مرحله جهش: مرحله‌ای است که انباشت سرمایه در سطحی مناسب صورت می‌گیرد و زمینه برای صنعتی‌شدن اقتصاد فراهم می‌شود (پیت و هارت ویک، ۱۳۸۴: ۱۲۲). در واقع، در طی یک یا دو دهه ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به وضعیتی منتقل می‌شوند که در نهایت، میزان ثابت رشد به‌گونه‌ای منظم پایدار شود (Rostow, 1960: 7). ۴- مرحله بلوغ: سطح بالای درآمد سرانه و کاربرد تکنولوژی‌ها و پیشرفت‌های فنی جدید در بیشتر فعالیت‌های اقتصادی از مهم‌ترین ویژگی‌های این مرحله از مراحل رشد اقتصادی روستو است. همچنین، در این مرحله بر تعداد کارگران و یقه‌سفیدان افزوده می‌شود. این نیروی انسانی تازه، خود را در زندگی سیاسی جامعه نشان می‌دهد. مشخصه رهبری صنعتی نیز تغییر می‌کند و مدیران حرفه‌ای (هیئت‌مدیره محتاط، مرفه و گمنام) مهم‌تر می‌شوند (زنتس، ۱۳۵۸: ۸). در این مرحله است که اقتصاد کشور از مرحله جهش فراتر می‌رود و فعالیت‌های صنعتی، بانکداری و آموزش در آن رونق می‌گیرد (عبری، ۱۳۹۰: ۶۲). ۵- مصرف انبوه: این امر منجر به مرحله نهایی مصرف انبوه می‌شود. جایی که بخش‌های صنعتی عمده به کالاها و خدمات مصرفی بادوام تبدیل می‌شوند. درآمد واقعی تا سطحی افزایش می‌یابد که تعداد زیادی از مردم بتوانند در سطح‌های بیش از نیازشان مصرف کنند؛ در نتیجه، ساختار نیروی کار به طرف انواع مشاغل اداری و کارهای تخصصی تغییر می‌کند. در این سطح جوامع غربی ممکن است منابع بیشتری را به رفاه و تأمین اجتماعی تخصیص بدهند (Rostow, 1960: 11). در واقع، در این مرحله است که کشورها بیشتر به سمت رفاه اجتماعی سوق پیدا می‌کنند و متناسب با آن بخش خدمت و تأمین اجتماعی نیز رونق می‌یابد.

که در استان‌های کهگیلویه و بویر احمد، فارس و تهران ساکن بودند. مهم‌ترین پارامتر برای انتخاب این افراد میزان تأمل و دغدغه‌مندی آنها دربارهٔ هر کدام از دو متغیر در سال‌های اخیر بود؛ یعنی برای محقق انتخاب هر نخبه‌ای ملاک نبود، بلکه مشارکت‌کنندگان باید علاوه بر داشتن پارامتر نخبه‌بودن دربارهٔ موضوع نیز مطالعه و دغدغه داشته باشند. در مجموع، دوازده نفر مصاحبه شدند. در تحقیق حاضر برای انتخاب مشارکت‌کنندگان و مفاهیم از دو روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری استفاده شد. داده‌های جمع‌آوری شده برای ساخت نظریه از سه مرحله کدگذاری عبور کردند. در اولین مرحله برای تدوین نظریه، محقق کار خود را با کدگذاری باز آغاز کرد. هدف این است که داده‌ها و پدیده‌ها در قالب مفاهیم عرضه شوند. براساس کدگذاری باز، کدگذاری محوری انجام می‌شود. بدین معنا که محقق، یک مقوله کدگذاری باز را شناسایی می‌کند و در آن به‌عنوان پدیدهٔ مرکزی متمرکز می‌شود. مرحلهٔ سوم، کدگذاری انتخابی است. محقق در این مرحله کدگذاری اقدام به الگوسازی و توسعهٔ قضایی یا فرضیه‌ها می‌کند. در کدگذاری انتخابی، مقوله‌ها با یکدیگر، در قالب یک الگو عرضه و ارتباط آنها توصیف می‌شود. در پژوهش حاضر برای اعتباریابی داده‌ها از چند تکنیک استفاده شده است.

کنترل یا اعتباریابی از سوی اعضا: در این روش، یافته‌های پژوهش در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار داده و از آنها خواسته شد تا نظر خود را دربارهٔ یافته‌های کلی و صحت و سقم تحلیل‌ها ارائه دهند.

استفاده از تکنیک ممیزی: بر مبنای این روش چند متخصص در حوزهٔ روش کیفی و گرند تئوری، بر جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها نظارت دارند. این نظارت تمام مراحل کدگذاری، مفهوم‌سازی و استخراج مقوله‌ها را دربرمی‌گیرد.

مقایسه‌های تحلیلی: در این روش به داده‌های خام رجوع شد تا ساخت‌بندی نظریه با داده‌های خام مقایسه و ارزیابی شود. محقق در این مرحله فرآیند رفت‌وبرگشتی میان مصاحبه‌های خام و کدگذاری شده را انجام داد که براساس مقایسهٔ مداوم، مصاحبه‌ها، فرآیند کدگذاری و ساخت نظریه

به‌طور کلی در الگوی مراحل رشد روستو، توسعه به‌مثابهٔ رشد تلقی می‌شود که روستو عامل ریشه‌کنی فقر را در رشد می‌بیند. پایین بودن میزان رشد در جوامع توسعه‌نیافته به کمبود سرمایه و پایین بودن بازدهٔ سرمایه‌گذاری بازمی‌گشت (Streeten, 1995: 333).

باتوجه به مباحث مطرح‌شده دربارهٔ نوسازی و براساس دیدگاه نظریه‌پردازان مکتب نوسازی می‌توان گفت رویکرد نوسازی که از دو مکتب کارکردگرایی و تکامل‌گرایی متأثر است، از دههٔ ۱۹۵۰ شکل گرفت. این دیدگاه در پی تبیین موانع داخلی و درونی کشورهای جهان سوم است. به تعبیری، این نظریه معتقد است که باید ساختارهای درونی و داخلی جوامع را آماده و مستعد پذیرش پویای نوسازی کرد. الگوی عملی این نظریه، تجربهٔ تاریخی مغرب‌زمین، کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافتهٔ غربی است که بر مبنای دیدگاه تطوری که دارد و نیز با ایده‌آل و کمال مطلوب شمردن آنچه در مغرب‌زمین محقق شده است، به نوعی، الگوی توسعه و متجددشدن غربی را پذیرفته است و باتوجه به سازوکارهای درونی کشورهای توسعه‌یافته که زمینه‌ساز توسعه‌یافتگی و متجددشدن آنها شده است، کم‌شدن تحقق این سازوکارها را در کشورهای غیرغربی و توسعه‌یافته جست‌وجو می‌کند (ازکیا و غفاری، ۱۳۹۰: ۱۷۴). به‌طور کلی رویکرد نوسازی به توسعه، وضعیت توسعه‌نیافتگی کشورهای جهان سوم را بر مبنای عوامل و موانع درونی آنها تبیین می‌کند و بر این باور است که با اصلاح و از بین بردن این موانع به کمک نیروهای خارجی، وضعیت مناسب برای توسعه فراهم خواهد شد.

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی و سیستماتیک است. میدان پژوهش، استان کهگیلویه و بویر احمد است که نخبگان علمی و سیاسی این استان به‌عنوان جامعهٔ آماری در نظر گرفته شدند. پس از حضور محقق در میدان پژوهش و براساس داده‌های به‌دست‌آمده از میدان، مصاحبه‌های عمیق با افراد مدنظر صورت گرفت. مشارکت‌کنندگان تحقیق حاضر شامل همهٔ نخبگان علمی و سیاسی استان کهگیلویه و بویر احمد است

صورت گرفت.

کلی‌تر به نام مقوله یکپارچه شد. تمامی مفاهیم به دست آمده در پوشش چهار مقوله قرار گرفت. با یکپارچه کردن، مقایسه مقوله‌ها و تعمق درباره آنها، مقوله هسته به نام قبیله‌گرایی دافع و بازدارنده توسعه حاصل شد که مقوله‌ها و مفاهیم جزئی را پوشش می‌دهد. در ادامه، نتایج داده‌ها در مراحل سه‌گانه کدگذاری باز، محوری و انتخابی آمده است.

یافته‌های تحقیق

در این بخش، نتایج تحلیل داده‌ها بر اساس مراحل سه‌گانه کدگذاری ارائه شده است. داده‌ها به روش تحلیل خرد و سطر به سطر تحلیل و در مرحله بعد پس از انتزاع مفاهیم از گزاره‌ها با یکدیگر مقایسه و مفاهیم مرتبط با عنوان مفهوم

جدول ۱- نتایج مراحل سه‌گانه کدگذاری باز، محوری و انتخابی

Table 1- Results of three stages of open, axial and selective coding

مقوله مرکزی	مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
		برساخت گفتمان قبیله‌گرایی در ساختار کلان، دولت رانتی به مثابه برآیند قبیله‌گرایی، تولید و بازتولید رانت به عنوان مهم‌ترین آفت نگاه قبیله‌محوری.
	برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار کلان قدرت	سیاست‌های ساختاری حکومت پهلوی و بازتولید روحیه قبیله‌گرایی، اعمال سیاست‌های قهری و نظامی در برابر عشایر و قبیله‌ها و شکست این سیاست‌ها، مقاومت قومی و قبیله‌ای در برابر سیاست‌های ساختاری و بازتولید ذهنیت قبیله‌ای، تجربه سیاست‌های ساختاری دوران پهلوی به عنوان تجربه آموزنده در اتخاذ سیاست‌ها در قبال عشایر. گسترش روحیه قبیله‌گرایی به مثابه یکی از پیامدهای تضعیف نهاد سیاست، تضعیف مرزهای سیاسی و نقش‌آفرینی نکردن در جامعه، مرزهای قومی و قبیله‌ای به عنوان بدیل مرزهای سیاسی، مرزهای قومی-قبیله‌ای و نقش مخرب آن در توسعه یافتگی، مرزهای قومی-قبیله‌ای و به مثابه امر ضد توسعه.
	تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی	غلبه تفکرهای سنتی بر نخبگان استان، نبود نگاه و ذهنیت مبتنی بر توسعه استان در بین نخبگان سیاسی، چشم‌پوشی کردن نخبگان استان از تفکرهای سنتی، نخبگان سیاسی و نقش پررنگ آنها در توسعه‌نیافتگی، نقش نخبگان در بازتولید و بازتعریف قبیله‌گرایی، کینه نخبگان سیاسی و وجود این روحیه در بین نخبگان، گفتمان هژمونیک قبیله‌ای در استان به عنوان گفتمان مرکزی.
قبیله‌گرایی سیاسی، دافع و بازدارنده توسعه	ساختار ایلی و قبیله‌ای استان	شرایط محیطی و جغرافیای جامعه / شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه / وضعیت اجتماعی گروه‌ها در جامعه / ساختار ایلی در جامعه و پیشینه آن
		شرایط علی

پیوند بین توسعه و اکولوژی جامعه / انطباق نداشتن
سیاست‌گذاری با اکولوژی استان / توجه به
اکواوژی فرهنگی یک جامعه / حساسیت به
اکولوژی فرهنگی.

شرایط مداخله‌گر

قبیله‌گرایی و مسلخ عدالت / تضاد با عدالت /
ناسازگاری قبیله‌گرایی و شایسته‌سالاری /
قبیله‌گرایی و عدالت اجتماعی.
ورود قبیله‌گرایی به عرصه فرهنگی / ورود نکردن
قبیله‌گرایی به عرصه سیاسی.
ترویج سیاست‌های زور و اجبار / محور ارزش‌های
سنتی و قبیله‌ای از سوی نخبگان.
قبیله‌محوری به مثابه گفتمان هژمونیک / سلب امکان
مشارکت داوطلبانه در عرصه‌های مختلف /
چرخش نداشتن نخبگان در رأس قدرت /
سهم‌خواهی قبیله‌ای و بروز چالش‌ها و آسیب‌های
متعدّد / رشد و گسترش ناشایسته‌سالاری در جامعه
/ توجه به ویژگی‌های قومی
و قبیله‌ای در گزینش مدیران.

راهبردها و
استراتژی‌ها

پیامدها

برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار کلان قدرت

یکی از مقوله‌های محوری استخراج‌شده درباره وضعیت و
حاکمیت، ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار قدرت و در
کل کشور است. این مفهوم با عنوان برجستگی ذهنیت
قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار کلان قدرت مقوله‌بندی شده
است. در اینجا نشان داده می‌شود که در ساختار کلان و در
مرکز قدرت کشور، روحیه قبیله‌گرایی سیاسی برجسته و
برجستگی این قبیله‌گرایی در ساختار قدرت بسیار مشهود
است.

برساخت گفتمان قبیله‌گرایی در ساختار کلان

به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان، ذهنیت قبیله‌گرایی مفهومی
عام است که در سطح کلان و مرکز کشور نیز از فرمول‌های
قبیله‌گرایی استفاده می‌شود. براساس نظر مشارکت‌کننده، افراد

در ادامه، مقوله‌های هر کدام از کدگذاری‌ها تحلیل و
بررسی شده است.

شرایط علی

شرایط علی به آن شرایطی گفته می‌شود که نقش و اثر
مستقیمی در بروز پدیده مرکزی دارد؛ یعنی پدیده مرکزی
به صورت مستقیم تحت‌تأثیر این شرایط قرار دارد. شرایط علی
متعددی موجب بروز ناسازگاری بین قبیله‌گرایی سیاسی و
توسعه‌نیافتگی شده است. آنچه در پژوهش حاضر به‌عنوان
شرایط علی پدیده حاضر شناسایی شده است، عبارت است از:
برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار کلان قدرت،
تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی،
سیاست‌های ساختاری نامطلوب، بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی
سیاسی و نقش متناقض نخبگان سیاسی در فرایند توسعه.

دارد. ذهنیت قبیله‌ای به مثابه نوعی گفتمان هژمونیک در ساختار کلان در جریان و در حال تولید و بازتولید خود در این فرایند است. از نظر مشارکت‌کنندگان، فرایند بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی نوعی قدرت بی‌رقیب است و یک‌تاز این عرصه به حساب می‌آید. بر این اساس، جریان اصلی و مسلط در ساختار قدرت کشور، جریان و گرایش قومی و قبیله‌ای است. به گونه‌ای که این ذهنیت قبیله‌ای تا حدی در افراد ریشه دوانیده است که با وجود اینکه افراد و نخبگان سیاسی در ساختار کلان، قدرت خود را دموکراتیک و وابسته به جریان‌های سیاسی معرفی می‌کنند، در بزنگاه‌ها و در هنگام تصمیم‌گیری‌ها مبنای قومیت و قبیله یا منطقه جغرافیایی قرار می‌دهند؛ بنابراین ساختار قدرت قومی و قبیله‌ای در اشکال جدید در حال تولید و بازتولید خود است.

سیاست‌های ساختاری نامطلوب و بازتولید ذهنیت

قبیله‌گرایی سیاسی

برخی از سیاست‌های اتخاذ شده پیامدهای متعددی دارد که یکی از مقوله‌های محوری در همین راستا و با عنوان سیاست‌های ساختاری نامطلوب و بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی مقوله‌بندی شده است. در این مقوله به این موضوع اشاره می‌شود که سیاست‌های کلان و سیاست‌هایی که در مرکز اتخاذ می‌شود، چگونه روح تازه‌ای بر قبیله‌گرایی سیاسی می‌دمند و طی چه فرایندی ذهنیت و روحیه قبیله‌گرایی سیاسی را در کشور و به صورت خاص در استان بازتولید کرده است؟

سیاست‌های ساختاری حکومت پهلوی و بازتولید روحیه

قبیله‌گرایی

مشارکت‌کنندگان به سیاست‌های ساختاری اتخاذ شده در دوران پهلوی اشاره می‌کنند. یکی از مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارد سیاست‌هایی که در زمان رضاشاه درباره عشایر و قبایل اتخاذ شد از جمله: سیاست اسکان منجر به بازتولید ذهنیت

و گروه‌های مختلف برای بهره‌مندی از قدرت بیشتر به این شیوه‌های قومی و قبیله‌ای متوسل می‌شوند. این مشارکت‌کننده نظر خود را بدین نحو بیان می‌کند:

«ما در کلان کشور نیز از فرمول قبیله‌گرایی سیاسی پیروی می‌کنیم. اگر در کلان ساختار قدرت گروه‌های سیاسی شکل گرفته و سهم در ساختار قدرت را تحلیل کنیم، می‌بینیم که در سطح کلان، فراتر از کلونی‌های سیاسی به معنای حزبی و جناحی یک کلونی پنهانی وجود دارد به نام نسبت‌های سببی که این کلونی‌ها، کلونی اصلی است که دایره قدرت را در کلان محدود می‌کند و امکان گردش نخبگی را حتی در کلونی‌های سیاسی و جناحی محدود می‌کند و اجازه نمی‌دهد سقف‌ها خیلی بالا بروند».

دولت رانتی به مثابه برآیند قبیله‌گرایی

برخی از مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارند که حاصل و ثمره اصلی قبیله‌گرایی، شکل‌گیری دولت رانتی است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه اعتقاد دارد که ترجیح ارزش و ذهنیت قومی و قبیله‌ای سبب شکل‌گیری وضعیت‌های تبعیض‌آمیز می‌شود و مدیریت رانتی به تبع آن ظهور پیدا می‌کند. مشارکت‌کننده مذکور به این صورت نظر خود را بیان می‌دارد.

«نگاه قبیله‌محوری، یعنی ستمدادی ما با قبیله‌مان است. معنایش این است که در شرایط همسان و غیرهمسان قبیله خودمان را ترجیح می‌دهیم. مولود این تبعیض است که در نهایت، یک مدیریت رانتی شکل می‌گیرد. یک دولت رانتی شکل می‌گیرد».

تولید و بازتولید رانت به عنوان مهم‌ترین آفت نگاه

قبیله‌محوری

یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان مهم‌ترین آفت نگاه قبیله‌محوری را تولید و بازتولید رانت می‌داند. این مشارکت‌کننده نظر خود را به این صورت بیان می‌کند:

«آفت ذهنیت قبیله‌ای تولید و بازتولید رانت است».

تحلیل و واکاوی داده‌ها نشان می‌دهد که نوعی قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار کلان و مرکزی کشور وجود

به نوع مقاومت قومی و قبیله‌ای و به تبع آن موجب بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی شده است. این مشارکت‌کننده نظر خود را درباره سیاست سرکوب عشایر از سوی رضاخان به این صورت بیان می‌کند:

«سیاست سرکوب عشایر توسط رضاخان که در واکنش به آن مقاومت بود، به حذف رؤسای ایلات برخلاف شعاری که می‌داد برای ساختن دولت مطلقه مدرن، دقیقاً منجر به تقویت مناسبات قبیله‌ای منجر شد».

تجربه سیاست‌های ساختاری دوران پهلوی به عنوان تجربه آموزنده در اتخاذ سیاست‌ها در قبال عشایر

مشارکت‌کننده دیگری به تجربه سیاست‌های ساختاری دوران پهلوی اشاره می‌کند و اعتقاد دارد باید از این تجربه‌ها آموخت که نمی‌توان مناسبات‌های قبیله‌ای و طایفه‌ای را محو کرد، بلکه برعکس اگر سیاست‌های نامطلوبی اتخاذ شود، سبب بازتولید و تقویت ذهنیت و مناسبات‌های قبیله‌ای می‌شود. این مشارکت‌کننده در این باره نظر خود را به این صورت بیان می‌کند:

«تجربه پهلوی به ما می‌گوید که یکسری مناسبات طایفه‌ای در ابعاد مختلف می‌ماند و این مناسبات حداقل در استان ما نه تنها از بین نرفته، بلکه تشدید هم شده است؛ برای مثال، در حوزه اجتماعی در شیوه عروسی، مرادوات عمومی و ... هنوز این مناسبات قبیله‌ای را می‌بینیم».

تحلیل و واکاوی مصاحبه‌ها نشان‌دهنده آن است که سیاست‌های ساختاری حکومت‌های مرکزی به خصوص حکومت پهلوی در بازتولید روحیه قبیله‌گرایی سیاسی بسیار اثرگذار بوده است. از نظر این پاسخگویان بیشتر سیاست‌های ساختاری که این حکومت‌ها در قبال اقوام و قبیله‌ها اعمال می‌کردند، سیاست‌های نامرتب و نامطلوبی بوده است و به همین خاطر، تضعیف روحیه قبیله‌گرایی، سبب برجسته‌تر شدن ذهنیات قبیله‌گرایی و افزایش میزان تمایل به قبیله‌گرایی شده است. بر اساس نظر مشارکت‌کنندگان، دوره رضاخان دوران متفاوتی در برخورد با قبیله‌ها، ایل‌ها، عشایر و گروه‌های قومی در بیشتر مناطق کشورمان بوده است. در این دوران

قبیله‌ای شده است و در حال حاضر نیز پیامدهای آن وجود دارد. این مشارکت‌کننده دیدگاه خود را بدین صورت بیان می‌کند:

«رضاشاه از زمان قدرت‌گیری تا اضمحلال آن، همه کانون‌های قدرت و مقاومت را از بین برد و خود را صرفاً در چندتا پروژه عمرانی و جاده‌سازی خلاصه کرد و این باعث شد که بعد از رضاشاه مناسبات قبیله‌ای دوباره در قالب ذهنیت قبیله‌ای بازتولید شود. عشایر دوباره برگشتند. سیاست اسکان دوباره برچیده شد».

اعمال سیاست‌های قهری و نظامی در برابر عشایر و قبایل و شکست این سیاست‌ها

مشارکت‌کننده دیگری نیز به سیاست‌های اتخاذشده درباره عشایر و قبایل اشاره می‌کند و بر این باور است که تلاش‌های نافرجام پهلوی اول نشان‌دهنده آن است که با توسل به سیاست‌های زور، شیوه و سبک زندگی این گروه‌ها را نمی‌توان تغییر داد. تمام تلاش پهلوی اول برای تغییر سبک زندگی این گروه‌ها بود که هرگز اتفاق نیفتاد. این مشارکت‌کننده دیدگاه خود را بدین صورت شرح و بسط می‌دهد:

«در دوره پهلوی اول تا حدودی تلاش شد که مناسبات ایلی و قبیله‌ای برای اولویتی بهم بزند (ساخت دولت مدرن) که قدرت را مهم‌تر می‌دانست؛ یعنی مناسبات ایلی، سبک زندگی و اساساً شکل زندگی عوض شود و آدم‌ها پیش و بیش از آنکه به وسیله وابستگی‌های قومی و قبیله‌ای متمایز شوند، به وسیله عوامل دیگری متمایز شوند، این اتفاق نیفتاد».

مقاومت قومی و قبیله‌ای در برابر سیاست‌های ساختاری و بازتولید ذهنیت قبیله‌ای

یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان به سیاست سرکوب عشایر و تقویت ذهنیت قبیله‌گرایی در دوران پهلوی اشاره می‌کند و اعتقاد دارد که رضاخان به دنبال سرکوب این عشایر بوده است؛ اما سیاست‌های اتخاذشده به جای حذف عشایر، منجر

«وقتی مرزهای سیاسی به دلیل تضعیف نهاد سیاست در ایران کم‌رنگ می‌شوند، این مرزهای قومی-قبیله جایگزین می‌شوند».

تضعیف مرزهای سیاسی و نقش آفرینی نکردن در جامعه

مشارکت‌کننده دیگری نیز درباره تضعیف مرزهای سیاسی اعتقاد دارد که مرزهای سیاسی و در دسترس نبودن این مرزها در تقسیم جامعه، منجر به تقسیم جامعه با توسل به مرزهای قومی و قبیله‌ای می‌شود و افراد احساس می‌کنند که تنها خط‌کشی در دسترس، همین خط‌کشی‌های قومی و قبیله‌ای است. این مشارکت‌کننده دیدگاه خود را در این باره به این صورت شرح می‌دهد:

«وقتی مرزهای متمایز سیاسی در دسترس نیست، ما اولین خط‌کشی در دسترس را انتخاب می‌کنیم. خط‌کشی در دسترسی که اتفاقاً نهاد سیاست مدرن برای جایگزینی آن آمده بود، خط‌کشی قومی-قبیله‌ای است».

به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان باتوجه به اینکه مرزهای قومی و قبیله‌ای بسیار تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز هستند و همچنین عامل تعیین‌کننده مرزهای سیاسی محسوب می‌شوند، این وضعیت منجر به توسعه‌نیافتگی جامعه می‌شود. مشارکت‌کننده مذکور ادراک خود را به این شکل بیان می‌کند:

«در این فضا مرزهای قومی-قبیله‌ای عامل تعیین‌کننده در مرزهای سیاسی می‌شوند و نقش مخربی در توسعه‌یافتگی جامعه دارند».

مرزهای قومی-قبیله‌ای و نقش مخرب آن در توسعه‌نیافتگی

یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارد اگر مرزهای قومی و قبیله‌ای جایگزین مرزهای سیاسی شوند و در نهاد سیاست نقش پررنگی داشته باشند، به‌عنوان یک نیروی مخرب و ضدتوسعه تعریف می‌شوند. این مشارکت‌کننده دیدگاه خود را بدین نحو بیان می‌دارد:

«اینکه مرزهای قومی-قبیله‌ای جایگزین نهاد سیاست شده‌اند، یک امر ضدتوسعه است».

واکاوی عمیق داده‌های پژوهش نشان می‌دهد که نهاد سیاست به‌صورت مطلوب در جامعه نقش‌آفرینی نمی‌کند و

سیاست‌های که اتخاذ شد، در راستای کنترل عشایر و قبیله‌ها بوده است؛ اما اعمال این سیاست‌ها که سیاست‌های قهری و نظامی در برابر عشایر و قبیله‌ها بود، نتایج و عاقبت آنها به‌جای تضعیف روحیه قبیله‌گرایی، سبب افزایش تمسک این افراد به این قبیله‌ها و عشایر و به‌تبع آن افزایش روحیه قبیله‌گرایی سیاسی در بین اهالی مناطق مختلف شد؛ بنابراین سیاست‌های ساختاری اتخاذشده حکومت‌ها و به‌خصوص حکومت پهلوی در برابر قبیله‌ها و عشایر لر این شواهد و قراین را نشان می‌دهد. سیاست‌هایی همانند اسکان اجباری عشایر، تخته‌قاچوقردن ایل‌ها و طایفه‌های لر، شیوه برخورد خشونت‌آمیز، ایجاد پیوندهای سببی و مصلحتی و ارزیابی این سیاست‌ها و به‌خصوص سیاست قهری، نظامی نشان می‌دهد که با آنچه رضاشاه انتظار داشت، فرسنگ‌ها فاصله دارد. بر این اساس، سیاست‌های ساختاری حکومت پهلوی سبب بروز تضادهای قومی و افزایش روحیه قبیله‌گرایی سیاسی در این استان شده است.

تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی

یکی از مقوله‌های استخراج‌شده، نقش تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی است. در این مقوله شرح داده می‌شود که بین تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی چه پیوندی وجود دارد و در صورتی که مرزهای سیاسی در کشور تضعیف شود، قبیله‌گرایی و تمایل به قبیله‌گرایی با چه تحولاتی روبه‌رو می‌شود؟

گسترش روحیه قبیله‌گرایی به‌مثابه یکی از پیامدهای تضعیف نهاد سیاست

مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارند وضعیت موجود کشور نشان می‌دهد که مرزهای سیاسی بسیار تضعیف شده است و تضعیف مرزهای سیاسی سبب‌شده که مرزهای قومی و قبیله‌ای جایگزین آنها شود. این مشارکت‌کننده به این صورت دیدگاه خود را بیان می‌دارد:

می‌کند و در نتیجه، ما می‌بینیم که از یک طایفه سه نفر کاندیدای شورای شهر می‌شود».

کینه نخبگان سیاسی و وجود این روحیه در بین نخبگان

مشارکت‌کننده دیگری به موضوع کینه نخبگان سیاسی اشاره می‌کند و اعتقاد دارد وجود این روحیه در بین نخبگان چالش‌های متعددی را به وجود آورده است و موجب توسعه‌نیافتگی استان شده است. این مشارکت‌کننده دیدگاه خود را به این صورت بیان می‌کند:

«با وجود گذشت سالیان، هنوز نخبگان سیاسی ما چه در نخبگان سنتی و چه در نخبگان مدرن این ذهنیت در آنها وجود دارد؛ یعنی یک کینه‌ای نخبگان سیاسی از هم دارند. بدین معنا که مثلاً در فلان جنگ فلان افراد همکاری نکردند یا کم‌کاری کردند. این باعث می‌شود که توسعه استان هم با چالش روبه‌رو شود».

نبود نگاه و ذهنیت مبتنی بر توسعه استان در بین نخبگان سیاسی

مشارکت‌کننده دیگری به نبود نگاه و ذهنیت مبتنی بر توسعه استان در بین نخبگان سیاسی استان اشاره می‌کند و اعتقاد دارد که این نخبگان به فکر توسعه استان نیستند، بلکه همه آنها درگیر مناسبت‌های شخصی و ملاحظه‌های فردی خودشان هستند. این مشارکت‌کننده نظر خود را در این باره بدین نحو بیان می‌دارد:

«نخبگان سیاسی ما و کسانی که مسئولیت داشتند، مقصود؛ چرا که نگاه و ذهنیت آنها مبتنی بر نگاه توسعه‌ای نبود. اینها همه درگیر مناسبات شخصی، ملاحظات فردی و بانندی هستند».

گفتمان حاکم قبیله‌ای در استان به عنوان گفتمان مرکزی

به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان، قبیله‌گرایی به گفتمان مرکزی در استان تبدیل شده است تا جایی که این گفتمان نقش برجسته‌ای در جامعه دارد و گفتمان نخبگان با استقبال چندانی روبه‌رو نیست. این مشارکت‌کننده در این باره به این

نقش‌های محول‌شده به این نهاد به نحو احسن در جامعه انجام نمی‌شود و بر این اساس است که نهاد سیاست در کشورمان بسیار تضعیف شده است و نقش کم‌رنگی در جامعه دارد. یکی از نیروهای تضعیف‌کننده نهاد سیاست در کشور، گسترش روحیه قبیله‌گرایی در جامعه که مانع و دافع این نهاد در انجام دادن وظایف خود است. در این وضعیت این ذهنیت و روحیه قبیله‌گرایی به عنوان جایگزین و بدیل نهاد سیاست عمل می‌کند و وظایف نهاد سیاست را به صورت کامل انجام نمی‌دهد. بر این اساس، مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارند که به علت تضعیف نهاد سیاست، ذهنیت و روحیه قبیله‌گرایی سیاسی جایگزین آن شده است و مرزهای قومی و قبیله‌ای در جامعه نقش برجسته‌ای دارند و به همین خاطر مرزهای سیاسی و خط‌کشی‌های سیاسی و سیاست مدرن در ساختار جامعه جایگزین شده است. بر این اساس، از نظر مشارکت‌کنندگان این وضعیت باعث شده است که فرایند توسعه با مسائل و چالش‌های متعددی روبه‌رو شود و نیل به توسعه به صورت کامل امری محال و دست‌نیافتنی فرض شود.

نقش متناقض نخبگان سیاسی در فرایند توسعه استان

یکی از مقوله‌های محوری کشف‌شده، نقش نخبگان و به خصوص نخبگان سیاسی در فرایند توسعه است که با عنوان نقش متناقض نخبگان سیاسی در فرایند توسعه استان مقوله‌بندی شده است.

غلبه تفکرهای سنتی بر نخبگان استان

به اعتقاد یکی از مشارکت‌کنندگان، نخبگان استان کهگیلویه و بویر احمد مغلوب تفکرهای سنتی شده‌اند و نقش خود را به عنوان نخبه در بحث چشم‌پوشی از تفکرهای سنتی و اقناع سایر افراد نتوانسته‌اند به درستی انجام دهند. این مشارکت‌کننده نظر خود را بدین نحو شرح می‌دهد:

«نخبگانی که برای شورای شهر در سطح استان خود را در معرض رأی عموم قرار می‌دهند، در ابتدا با شعارهای قومی، قبیله‌ای و سنتی خود را به بدنه جامعه عرضه

صورت ادراک خود را بیان می‌کند:

«گفتمان قبیله‌ای به گفتمان مسلط در استان تبدیل شده است. به‌گونه‌ای که بیشترین نقش را در توزیع منابع و فرصت‌ها دارد. درواقع، این گفتمان ضد توسعه است.»

مشارکت‌کنندگان به نقش برجسته نخبگان و به‌خصوص نخبگان سیاسی در بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی در استان و نقش بسیار پررنگ آنها در توسعه‌نیافتگی سیاسی اشاره می‌کنند و اعتقاد دارند این نخبگان در فرایند نیل به توسعه‌یافتگی سیاسی نقش پررنگی دارند و نقش آنها و نوع بازیگری که این نخبگان انجام می‌دهند، از عهده سایر گروه‌ها خارج است. بر این اساس، مشارکت‌کنندگان با علم و آگاهی به نقش پررنگ نخبگان سیاسی در توسعه‌یافتگی سیاسی، معتقدند که در این استان وضعیت به‌طور کامل متفاوت است و نخبگان سیاسی و نقش‌هایی که برعهده دارند، مانع توسعه‌یافتگی سیاسی شده است؛ زیرا نخبگان سیاسی نتوانسته‌اند از ذهنیت و گرایش‌های قومی و قبیله‌ای و شخصی خودشان عبور کنند و در منجلاب این گرایش‌ها و ذهنیت‌های قبیله‌ای گرفتار هستند.

شرایط زمینه‌ای (بستر اجتماعی)

شرایط زمینه‌ای یا بستر نشان‌دهنده یک سلسله شرایط خاصی است که در آن راهبردهای کنش و کنش متقابل صورت می‌گیرد. در جوامع سنتی، بسته به نوع فرهنگ و محیط، ساختارهای متفاوتی شکل گرفته است که بر پیوند خونی و خویشاوندی استوار و یک اجتماع کلی با اجزای متفاوت است. در سطح فرد، پیوند خونی میان افراد و در سطح‌های بالاتر پیوند قومی و سیاسی استوار است. از آنجایی که ساختار اجتماعی استان کهگیلویه و بویر احمد برپایه ساختارهای عشیره‌ای بنا شده، بستر مناسبی برای بازنمایی ذهنیت قبیله‌گرایی است. به‌گونه‌ای که بخشی از این ذهنیت ریشه تاریخی دارد. این بازنمایی درحالی است که به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان

«یک نوعی عقده (جنگ و منازعه قبیله‌ای) تاریخی در این

منطقه وجود دارد. این تفکر که مثلاً فلان طایفه پرجمعیت‌ترین هست، شاید چندان موضوعیت نداشته باشد، بلکه این مهم است که قبل از انقلاب در چارچوب منازعات طایفه‌ای چه دعوایی شکل گرفته و بحث غارت، دزدی از طوایف مورد عقده مطرح است؛»

بنابراین برخلاف سال‌های گذشته که رقابت ایلی بین ایل‌ها و قبیله‌های استان به‌شکل جنگاوری و تلاش برای استیلا بر دیگر مناطق بود، امروزه با رشد و گسترش نهادهای مدنی و قانونی و حاکم‌شدن ساختار دیوان‌سالاری این رقابت به سطح اداره‌ها، گزینش مدیران، داشتن نگرش محلی‌گرایی و جغرافیایی و ... تسری پیدا کرده است. درواقع، نگرش و ذهنیت مناسب‌های قبیله‌ای در قالب حافظه جمعی در ساختارهای رسمی و غیررسمی تولید و بازتولید می‌شود. به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان «مناسبات قبیله‌ای در استان چه نسبی چه سببی، چه خویشاوندی و چه منطقه‌ای (سردسیر، گرمسیر و اولیا و سفلی‌هایی که وجود دارد) اینها از موارد تأثیرگذار در ساختار اداری استان‌اند». بر این مبنا چنانچه مدیری از یک منطقه خاص در مصدر ساختار تصمیم‌سازی قرار گیرد، نگاه ویژه‌ای به آن منطقه دارد که ممکن است این نگاه منجر به خارج‌شدن توسعه از مسیر اصلی خود شود. نگرش منطقه و جغرافیایی حتی در میزان تخصیص بودجه به مناطق مختلف نیز اثرگذار است. نگرش منطقه و جغرافیایی حتی در میزان تخصیص بودجه به مناطق مختلف نیز اثرگذار است. تا جایی که برای مثال اگر بودجه‌ای قرار است برای توسعه عمومی در نظر گرفته شود، این بودجه برای توسعه یک منطقه خاص اختصاص داده می‌شود. درواقع، این مسئله به‌دلیل موقعیت اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جامعه با استقبال مواجه می‌شود؛ زیرا فرهنگ سیاسی توسعه‌گرای شایسته‌سالار رشد نکرده است و همچنین مبنای این فرهنگ قبیله‌سالاری است. مردم نیز از این نوع نگاه استقبال می‌کنند. به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان «مردم هم بحث قبیله‌ای و اینکه یک فرد مسئول به قبیله آنها توجه کند را می‌پسندند. به نوعی این در فرهنگ سیاسی مردم قابل پذیرش است و اگر

خدمت توسعه قرار می‌گیرد؛ بنابراین در صورت شناسایی نکردن و برخورد سلبی، این بافت خود در توسعه اخلاص ایجاد می‌کند و در نهایت، باعث بروز چالش‌هایی خواهد شد.

همچنین شناخت بافت طبیعی و اکولوژی استان علاوه بر فراهم کردن موقعیت مناسب برای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی، منجر به پیوند و درهم‌تنیدگی توسعه و اکولوژی هر منطقه خواهد شد. به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان

«استان ما یک بافت طبیعی دارد که می‌شود از این بافت برای گسترش گردشگری استفاده کرد. دارای منابع زیرزمینی مانند نفت و گاز، منابع آبی سطحی و زیرسطحی و همچنین منبع و منشأ گیاهان دارویی است».

علاوه بر استفاده درست‌نکردن از این منابع از سوی مسئولان، اولویت‌بندی و حجم دیگر ابعاد محرومیت و توسعه باعث می‌شود که این پتانسیل‌ها به دلیل فوران مشکلات در استان در اولویت بعدی قرار بگیرد. هرچند نگرش و ذهنیت قبیله‌ای حاکم بر رفتار تصمیم‌گیران و داشتن نگاه محلی‌گرایی نیز مزید بر علت بوده است.

علاوه بر ساخت اجتماعی، زیست‌بوم و کنشگران یا متفندان محلی نیز نقش مهمی در توسعه یا توسعه‌نیافتگی دارند. به اعتقاد مشارکت‌کنندگان «کنشگران محلی درسطوح خرد نقش مثبت یا منفی دارند. کنشگران را باید در جای خودش، متناسب با زیست‌بوم منطقه و .. با آنها برخورد کرد و این عمل به توسعه کمک می‌کند؛ اما اگر حالت تقابلی با آنها داشته باشیم، مانع توسعه می‌شوند». به‌طور کلی، متفندان محلی درسطح کلان نقش کم‌رنگ‌تری دارند و نمی‌توانند بازیگران بزرگ درسطح کلان توسعه باشند؛ اما درسطح خرد این افراد نقش بسیار بیشتری دارند. اگر بتوان برای این کنشگران متناسب با ذائقه و زیست‌بومشان برنامه‌ریزی کرد، شاهد توسعه محلی خواهیم بود.

راهبردها و استراتژی‌ها

استراتژی‌ها و راهبردها مبتنی بر بازخوردهای مقتضی برای

مسئولی چنین نگاهی داشته باشد، مورد استقبال مردم قرار می‌گیرد؛ بنابراین استان بسته به اینکه درسطح کلان کشوری یا استان چه اندازه نیروهایی با نگرش قبیله‌ای حاکم باشند، در توسعه یا توسعه‌نیافتگی اثرگذار است. اگر نیروهایی که درسطح تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری استان قرار می‌گیرند، نگاه‌های قبیله‌ای داشته باشند این نوع نگاه ضمن بازتولید نگرش قبیله‌ای، زمینه را برای توسعه‌نیافتگی در استان فراهم می‌کند.

شرایط مداخله‌گر

شرایط مداخله‌گر یا میانجی به شرایطی گفته می‌شود که بر پدیده مرکزی، استراتژی‌های مشارکت‌کنندگان به صورت غیرمستقیم و بر راهبردهای کنش‌های مشارکت‌کنندگان اثرگذار است. شرایط میانجی یا مداخله‌گر در این پژوهش نیز به صورت غیرمستقیم سبب بروز ناسازگاری بین قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه‌نیافتگی شده است.

یکی از راه‌های مقابله با چالش‌ها و مدیریت آنها، شناخت و آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به اکولوژی فرهنگی مناطق مختلف است؛ بنابراین اگر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران با بستر و اکولوژی مناطقی که خدمت می‌کنند، آشنایی داشته باشند، نه تنها مانع بازتولید قبیله‌گرایی سیاسی خواهند شد، از پتانسیل مثبت آن برای توسعه و پیشرفت استان استفاده خواهند کرد. به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان «بافت اجتماعی، یعنی ساختارهای مشخص ایلی، قومی، قبیله‌ای و عشیره‌ای و ... به‌عنوان یک مانیتور کامل اجتماعی برای شخصی است که می‌خواهد در این استان تصمیم‌سازی کند. از این جهت یک کار خیلی خوبی است». در این راستا یک زیست‌بوم ممکن است هر توسعه‌ای را برنتابد؛ بنابراین بافت اجتماعی در استان کهگیلویه و بویر احمد دو وجهی است؛ زیرا ازسویی کمک‌کننده و ازسوی دیگر مانع توسعه می‌شود. در جایی که ساختار اجتماعی (قبیله‌گرایی) شناسایی و از ظرفیت‌های آن به‌درستی استفاده شود، این ظرفیت در

و ذهنیت قبیله‌ای به عرصه‌های سیاسی چندان ورود پیدا نکند، ممکن است بسیار مفید باشد و بر همین اساس است که این مناسبت‌ها ذهنیت‌های قبیله را تلطیف و محدود به عرصه‌های غیرسیاسی و فرهنگی کرده است.

پیامدها

نگرش و ذهنیت قبیله‌گرایی در سطح کلان و خرد (جایی که ساختار قبیله‌ای و عشیره‌ای حاکم است) منجر به بی‌چرخشی نخبگان و بازپروری قبیله‌سالاری خواهد شد. به‌طور کلی، قبیله‌گرایی تنها در ساختار عشیره‌ای تعریف نمی‌شود، ما در کلان‌کشور نیز از فرمول قبیله‌گرایی سیاسی پیروی می‌کنیم. یکی از اصلی‌ترین پیامدهای این وضعیت، حکمفرمایی قبیله‌گرایی سیاسی به‌مثابه گفتمان اصلی و محوری است. در وضعیتی که قبیله‌گرایی سیاسی به‌مثابه گفتمان مرکزی حاکم می‌شود، امکان شکل‌گیری و تأسیس احزاب نیز وجود ندارد و همچنین امکان دستیابی به توسعه بدون گسترش احزاب، امری محال است. در این وضعیت احزابی که تأسیس می‌شوند، کارکرد قبیله‌ای دارند و نفع قوم و قبیله را بر نفع جمع ترجیح می‌دهند. به اعتقاد مشارکت‌کنندگان «در کلان‌کشور هم وقتی احزابی که شکل گرفته‌اند را تحلیل می‌کنیم، می‌بینیم که احزاب هم از یک مدل قبیله‌ای پیروی می‌کنند؛ یعنی هرکس تلاش کرده است پسرخاله، پسرعمه، دختردایی، پسر عموی خود را جمع کند و یک شورای مرکزی تشکیل دهد و یک حزب سیاسی را به وجود آورند که مانع گردش نخبگان می‌شوند؛ درحالی که حزب، پلی برای گردش نخبگان است؛ اما در ایران کارکرد احزاب به‌گونه‌ای است که درحقیقت، احزاب مانع گردش نخبگی هستند و درواقع، نوعی رانت‌خواهی و سهم‌خواهی محفلی بر احزاب حاکم است.

در شرایط قبیله‌گرایی سیاسی و در جامعه‌ای که قبیله‌محور باشد، امکان شایسته‌سالاری و گردش نخبگان نیز وجود ندارد و در گزینش مدیران به‌جای توجه به ویژگی‌ها و

کنترل، اداره و برخورد با پدیده مرکزی هستند. این استراتژی‌ها و راهبردها هدفمند هستند و به‌دلیل یا دلایلی صورت می‌گیرند. استراتژی مشارکت‌کنندگان به دو بخش تقسیم می‌شود. گروهی که به‌دنبال تلطیف قبیله‌گرایی در جامعه هستند و گروهی دیگر که استراتژی محو و سرکوب قبیله‌گرایی را دنبال می‌کنند. قبیله‌گرایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه متعددی در عرصه‌های مختلف قضایی، اجتماعی و فرهنگی دارد. به عقیده یکی از مشارکت‌کنندگان «ساختارهای قبیله‌ای در گذشته یک نهاد بسیار تعیین‌کننده و پرنفوذی بودند. به‌گونه‌ای که علاوه بر ساختار اجتماعی، به‌عنوان شورای حل و اختلاف، ساختار قضایی ما را هم می‌چرخاندند. همچنین، در قدیم اگر قتلی رخ می‌داد، به‌جای اینکه وارد مرحله قضایی شود، متنفذان این مشکل را در چارچوب ساختار تعریف‌شده و متناسب با عرف حاکم حل می‌کردند و پدیده خون بس رواج پیدا می‌کرد». درواقع، ساختارهای قبیله‌ای آن‌جایی که بسیار قوی و فراگیری هستند که به حل بحران‌هایی کمک می‌کنند که نهاد رسمی قدرت قادر به حل کردن آن نیست. علاوه بر نقشی که قبیله‌گرایی در ساختار قضایی و حل‌وفصل آن دارد در ساختار اقتصادی نیز به‌عنوان پیشران توسعه در استان است. شکل‌گیری کلونی‌های خانوادگی در بخش خصوصی اقتصاد، منجر به توسعه این بخش خواهد شد تا جایی که یکی از مشارکت‌کنندگان معتقد است که

«اگر قبیله‌گرایی در بخش خصوصی غیردولتی همانند شرکت‌های خانوادگی، کارآفرینی‌های خانوادگی یا مثلاً تعاونی‌های فامیلی، وارد شود و به رقابت سازنده اقتصادی بپردازد، مفید است و منجر به توسعه ولو جزئی و ناچیز در بخش اقتصاد می‌شود»؛

بنابراین بازنمایی این کارکرد قبیله‌گرایی (نقش‌آفرینی در عرصه‌های قضایی، اجتماعی و اقتصادی) مانع کژکارکردی آن خواهد شد. درواقع، علت تضاد و کشمکش بین قبیله‌گرایی و توسعه‌نیافتگی منوط به نقش‌آفرینی قبیله‌گرایی در عرصه‌های مختلف سیاسی است. اگر قبیله‌گرایی، مناسبت‌ها

صلاحیت‌های فردی به ویژگی‌های قومی و قبیله‌ای توجه می‌شود. این وضعیت سبب نخبه‌گزینی در جامعه و استفاده‌نکردن از ظرفیت‌های بالقوه این نخبگان می‌شود؛ در نتیجه، جامعه نیز از دستاوردهای فکری و مدیریتی این نخبگان نیز محروم می‌شود. به اعتقاد یکی از مشارکت‌کنندگان

«ما در بُعد منابع انسانی دارای نیروهای نخبه‌ای هستیم که در استان‌های دیگر اینها توانسته‌اند خوب عمل کنند و خوب تصمیم‌گیری کنند؛ اما همین افراد وقتی وارد استان می‌شوند، به خاطر حاکم‌بودن بافت قومی و قبیله‌ای بازدهی و خروجی کمتری نسبت به عملکردشان در دیگر استان‌ها دارند.»

به‌طور کلی، نگاه قبیله‌محوری به معنای قبیله‌خواهی یا ویژه‌خواهی، مانع توسعه استان خواهد شد؛ ولی اگر قبیله‌محوری به این معنا باشد که تصمیم‌گیرندگان استان با نگاه عدالت اجتماعی قبیله را در توسعه استان به کار گیرند، باعث توسعه استان می‌شوند؛ بنابراین بستگی به این دارد که قبیله‌محوری، قبیله‌خواهی یا قبیله‌خوانی باشد؛ یعنی مسئولان همه قبیله‌ها را در مکان، زمان و در فرصت مناسب در توسعه استان مشارکت دهند که این نتیجه مثبتی در توسعه دارد؛ یعنی از قبیله بهره‌کشی یا بهره‌برداری کنیم. اگر بهره‌کشی باشد، مانع توسعه می‌شود؛ اما اگر نگاه بهره‌برداری باشد، منجر به توسعه خواهد شد. اگر همه قبیله‌ها را بخوایم و بخوانیم و آنها را به صورت متوازن مشارکت دهیم، خود باعث کمک به توسعه استان می‌شود؛ اما اگر تنها برای قبیله خود تلاش شود، این خود مانع توسعه است.

مقوله هسته

قبیله‌گرایی سیاسی، دافع و بازدارنده توسعه

استراوس و کوربین معتقدند که مقوله هسته نهایی، نشان‌دهنده مضمون اصلی پژوهش است. مقوله مرکزی از درون پژوهش بیرون می‌آید؛ اما به صورت یک مفهوم انتزاعی است. با قدری اغراق، مقوله مرکزی حاصل همه تحلیل را در قالب چند کلمه

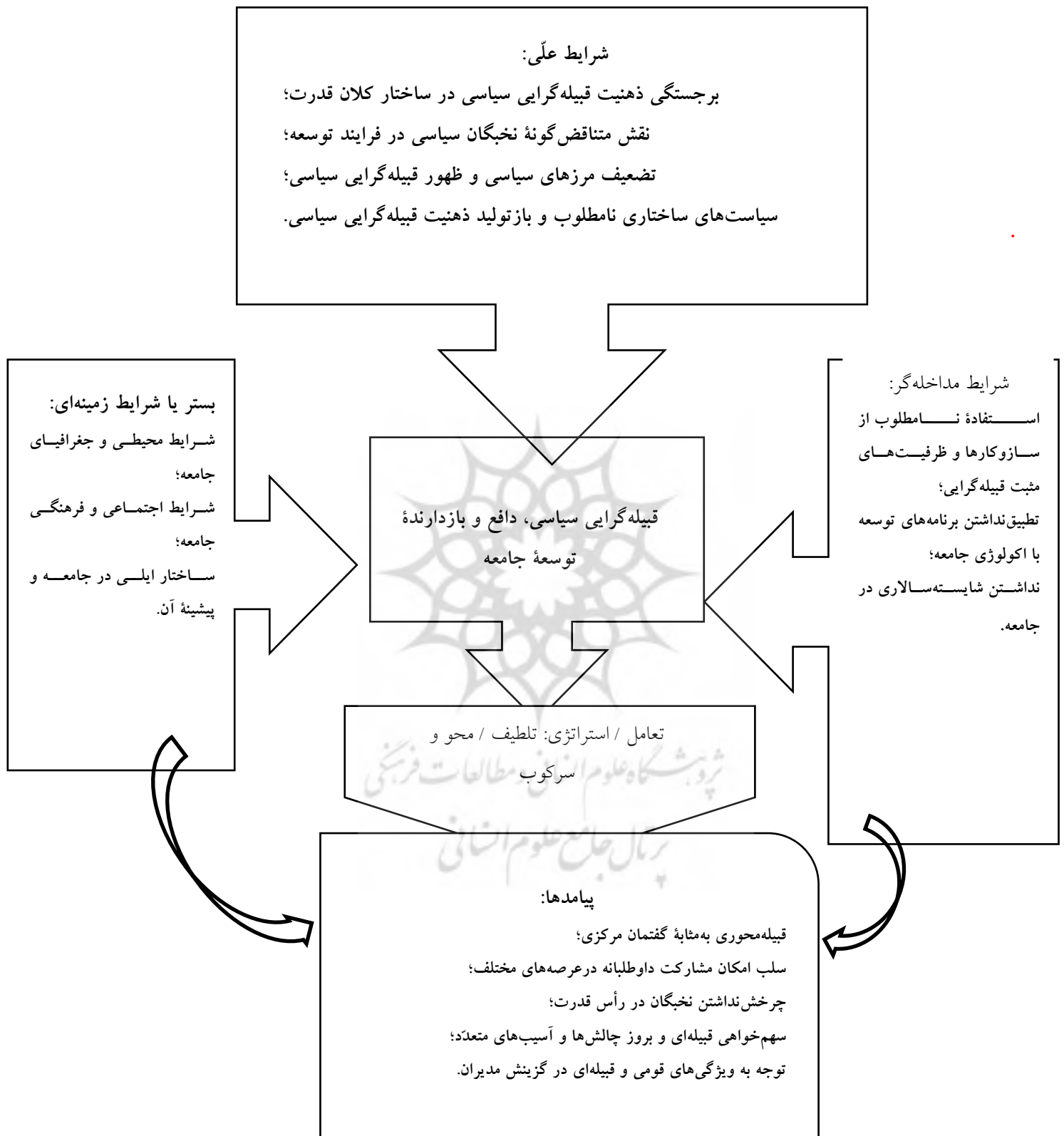
ارائه می‌کند. این چند کلمه به ما می‌گوید که کل پژوهش درباره چیست (استراوس و کوربین، ۱۳۹۷: ۱۶۷). به همین دلیل، مقوله هسته نهایی تحقیق، براساس راهنمایی‌های استراوس و کوربین طراحی شد (استراوس و کوربین، ۱۳۹۷: ۱۶۸). برای طراحی مقوله هسته نهایی، همه مقوله‌ها بررسی شد. در این مسیر همان‌طور که گفته شد، براساس راهنمایی استراوس و کوربین مقوله هسته نهایی تحقیق استخراج شد که به صورت قبیله‌گرایی سیاسی، دافع و بازدارنده توسعه است. با توجه به تحلیل داده‌های حوزه پژوهش، قبیله‌گرایی سیاسی با وجود اینکه در استان کهگیلویه و بویر احمد نقش تسریع‌کننده‌ای بر توسعه فرهنگی، شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن دارد اگر در عرصه سیاست ورود پیدا کند و کارکرد سیاسی داشته باشد و نقش‌آفرینی خود را از عرصه فرهنگی به عرصه سیاسی تغییر دهد، به عنوان یک عامل بازدارنده در نیل به توسعه تعریف می‌شود. بر این اساس، پیوند قبیله‌گرایی با سیاست و عرصه سیاسی و میدان سیاست به عنوان یک عامل بازدارنده در استان کهگیلویه و بویر احمد تعریف می‌شود؛ یعنی قبیله‌گرایی سیاسی زمانی که شکل گیرد و وظایف قبیله‌گرایی در عرصه سیاست و گفتمان قدرت در نظر گرفته شود، موانع متعددی بر فرایند توسعه‌یافتگی جامعه ایجاد می‌کند. بر این اساس، بین قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه‌یافتگی تضاد و ناسازگاری متعددی وجود دارد و دستیابی همزمان به توسعه‌یافتگی و قبیله‌گرایی سیاسی ممکن نیست، بلکه با ظهور قبیله‌گرایی سیاسی، فرایند توسعه‌یافتگی با چالش‌های متعددی روبه‌رو می‌شود که این چالش‌ها برآیند و ثمره اصلی قبیله‌گرایی سیاسی است. بر این اساس، قبیله‌گرایی سیاسی ارتباط متضاد و متناقضی با توسعه دارد و توسعه زمانی در جامعه گسترش پیدا می‌کند که تفکرهای سنتی در آن جامعه نقش‌آفرینی محدودی داشته باشد. مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارند که در کشور ما، یکی از اصلی‌ترین عامل دافع توسعه، رشد و گسترش مناسبت‌های قبیله‌ای و به خصوص نقش‌آفرینی قبیله‌گرایی در عرصه سیاسی است. مناسبت‌ها و ذهنیت

قبیله‌ای در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی‌ها نقش اصلی را دارند و حوزه‌گفتمانی خارج از این مناسبت‌های قبیله‌ای را طرد می‌کنند؛ یعنی اینکه خارج از گفتمان قبیله‌ای، گفتمان قدرتمندی وجود ندارد که بتواند درحوزه عمومی جامعه نقش‌آفرینی کند. براساس ادراک مشارکت‌کنندگان، توسعه و فرایند آن زمانی در جامعه میسر می‌شود و امکان گسترش پیدا می‌کند که بسترهای آن مهیا شده باشد و مناسبت‌های قبیله‌گرایی سیاسی این شرایط اولیه را که به‌عنوان پیش‌نیاز توسعه لحاظ می‌شود، از بین می‌برد؛ زیرا در جامعه‌ای که قبیله‌گرایی و قبیله‌محوری سیاسی حکمفرما باشد، افراد نمی‌توانند به‌صورت داوطلبانه درعرصه‌های مختلف مشارکت کنند، امکان رشد آزادانه احزاب سیاسی سلب می‌شود، قانونمندی در این فضا به حداقل ممکن می‌رسد و گردش نخبگان با چالش‌های زیادی روبه‌رو می‌شود. مشارکت‌کنندگان از تمایل به قبیله‌گرایی سیاسی به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نیروهای بازدارنده توسعه در کل کشور و به‌گونه‌ای خاص در استان کهگیلویه و بویر احمد یاد می‌کنند. از این منظر، بین قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه، تضاد و کشمکش‌های متعددی وجود دارد. هرچند نیل به توسعه و توسعه‌یافتگی در استان، اثرهای قبیله‌گرایی سیاسی را کم‌رنگ می‌کند و موجب ازبین‌رفتن روحیه قبیله‌گرایی سیاسی می‌شود، مشارکت‌کنندگان به نقش برجسته نخبگان سیاسی در این فرایند تأکید می‌کنند و اعتقاد دارند که نخبگان به‌خصوص نخبگان سیاسی می‌توانند ضمن کمک شایان به توسعه در استان کهگیلویه و بویر احمد، در انتقال جامعه از تفکرهای سنتی به تفکرهای مدرن نقش‌آفرینی متعددی داشته باشند؛ اما آنها اعتقاد دارند که در وضعیت موجود، این نخبگان سیاسی به‌مثابه عامل بازدارنده توسعه و به‌خصوص توسعه سیاسی عمل می‌کنند. این مشارکت‌کنندگان با علم و آگاهی به نقش پررنگ نخبگان سیاسی در توسعه‌یافتگی معتقدند که نقش‌آفرینی این نخبگان در وضعیت موجود به‌طور کامل متفاوت است و نخبگان

سیاسی و نقش‌هایی که این نخبگان سیاسی برعهده دارند، مانع توسعه‌یافتگی جامعه شده است؛ زیرا نتوانسته‌اند از ذهنیت و گرایش‌های قومی و قبیله‌ای و شخصی خودشان عبور کنند و در منجلااب این گرایش‌ها و ذهنیت‌های قبیله‌ای گرفتار هستند. نخبگان سیاسی به‌مثابه نیروهایی عمل می‌کنند که مناسبت‌های قومی و قبیله‌گرایی سیاسی را تقویت می‌کنند و سبب تولید و بازتولید مناسبت‌ها و ذهنیت‌های قبیله‌ای-سیاسی در جامعه شده‌اند. باتوجه به نتایج پژوهش، این نخبگان در جامعه به افزایش روحیه قبیله‌گرایی سیاسی کمک شایانی کرده‌اند و بر این اساس، به‌مثابه یک نیروی بازدارنده توسعه‌یافتگی در جامعه عمل می‌کنند. کاوش در میدان تحقیق و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از پژوهش نشان می‌دهد که قبیله‌گرایی سیاسی با وضعیت موجود کشور و ساختار کلان قدرت نیز پیوند دارد و رفتارهای قبیله‌گرایی سیاسی در این ساختار کلان و در قدرت مرکزی نیز مشهود است. مشارکت‌کنندگان اعتقاد دارند که ذهنیت و مناسبت‌های قبیله‌گرایی سیاسی به‌مثابه نوعی گفتمان حاکم در ساختار کلان و در قدرت مرکزی در جریان و در حال تولید و بازتولید خود در این فرایند است. از نظر مشارکت‌کنندگان فرایند بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار مرکزی کشور نوعی قدرت بی‌رقیب است و یکه‌تاز این عرصه به حساب می‌آید. بر این اساس، جریان اصلی و مسلط در ساختار قدرت کشور، جریان و گرایش قومی و قبیله‌ای است و ذهنیت قبیله‌ای ریشه‌دوانده شده مبنا را در افراد و نخبگان سیاسی، ساختار کلان، بزنگاه‌ها، تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی‌های اصلی قومیت و قبیله قرار می‌دهد و دنبال نیل به هدف‌های قومی و قبیله‌ای است. از نظر مشارکت‌کنندگان باتوجه به توان و ظرفیت محدود قبیله‌گرایی درحوزه سیاسی، امکان دستیابی به توسعه امری محال و غیرممکن است.

براساس مفاهیم، مقوله‌های محوری و مقوله هسته، الگوی پارادایمی استخراج شده است.

قبیله‌ای در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی‌ها نقش اصلی را دارند و حوزه‌گفتمانی خارج از این مناسبت‌های قبیله‌ای را طرد می‌کنند؛ یعنی اینکه خارج از گفتمان قبیله‌ای، گفتمان قدرتمندی وجود ندارد که بتواند درحوزه عمومی جامعه نقش‌آفرینی کند. براساس ادراک مشارکت‌کنندگان، توسعه و فرایند آن زمانی در جامعه میسر می‌شود و امکان گسترش پیدا می‌کند که بسترهای آن مهیا شده باشد و مناسبت‌های قبیله‌گرایی سیاسی این شرایط اولیه را که به‌عنوان پیش‌نیاز توسعه لحاظ می‌شود، از بین می‌برد؛ زیرا در جامعه‌ای که قبیله‌گرایی و قبیله‌محوری سیاسی حکمفرما باشد، افراد نمی‌توانند به‌صورت داوطلبانه درعرصه‌های مختلف مشارکت کنند، امکان رشد آزادانه احزاب سیاسی سلب می‌شود، قانونمندی در این فضا به حداقل ممکن می‌رسد و گردش نخبگان با چالش‌های زیادی روبه‌رو می‌شود. مشارکت‌کنندگان از تمایل به قبیله‌گرایی سیاسی به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نیروهای بازدارنده توسعه در کل کشور و به‌گونه‌ای خاص در استان کهگیلویه و بویر احمد یاد می‌کنند. از این منظر، بین قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه، تضاد و کشمکش‌های متعددی وجود دارد. هرچند نیل به توسعه و توسعه‌یافتگی در استان، اثرهای قبیله‌گرایی سیاسی را کم‌رنگ می‌کند و موجب ازبین‌رفتن روحیه قبیله‌گرایی سیاسی می‌شود، مشارکت‌کنندگان به نقش برجسته نخبگان سیاسی در این فرایند تأکید می‌کنند و اعتقاد دارند که نخبگان به‌خصوص نخبگان سیاسی می‌توانند ضمن کمک شایان به توسعه در استان کهگیلویه و بویر احمد، در انتقال جامعه از تفکرهای سنتی به تفکرهای مدرن نقش‌آفرینی متعددی داشته باشند؛ اما آنها اعتقاد دارند که در وضعیت موجود، این نخبگان سیاسی به‌مثابه عامل بازدارنده توسعه و به‌خصوص توسعه سیاسی عمل می‌کنند. این مشارکت‌کنندگان با علم و آگاهی به نقش پررنگ نخبگان سیاسی در توسعه‌یافتگی معتقدند که نقش‌آفرینی این نخبگان در وضعیت موجود به‌طور کامل متفاوت است و نخبگان

شکل ۱- الگوی پارادایمی تحقیق

Fig 1- Paradigm model of research

خط داستان

پژوهش در خلأ شکل نمی‌گیرد. محقق بسته به شرایط و مسئله حاکم بر یک محیط یا جامعه شروع به تحقیق و پژوهش می‌کند. آنچه باعث شد نویسنده در این پژوهش مسئله ذهنیت قبیله‌گرایی و توسعه‌نیافتگی را در استان کهگیلویه و بویر احمد به‌عنوان یک دغدغه علمی بررسی کند، تجربه زیسته محقق و داشتن صبغه قبیله‌ای بود که باعث می‌شد محقق در طی سالیان از نزدیک شاهد اثرها و ورود این پارامتر به مباحث توسعه و توسعه‌نیافتگی در استان باشد. در واقع، نظام اجتماعی همواره بر مبنای یکسری رقابت است که میدان اجتماعی را تعریف می‌کند. این رقابت یا براساس نزاع اجتماعی و یا در حالت مدرن رقابت بین احزاب است. در نظام سنتی، میدان براساس رقابت میان طایفه‌ای و میان قبیله‌ای است. این بازی فقط سنتی و مدرن نیست. شکل بازی به ظاهر مدرن است؛ اما محتوای انتخاب، مدرن است. به‌جای شایسته‌سالاری، فرهنگ سیاسی قبیله‌ای حاکم است. بافت اجتماعی استان کهگیلویه و بویر احمد میدان را برای رقابت قبیله‌ای فراهم می‌کند. در این استان قبیله‌گرایی حاکمیت دارد؛ زیرا باوجود شکل‌گیری دولت-ملت و گذار از ساختارهای عشیره‌ای، در استان مذکور هنوز بافت جمعیتی مبتنی بر بافت قبیله‌ای است و قبیله‌گرایی در عرصه‌های مختلف خود را نشان می‌دهد تا جایی که فرهنگ سیاسی زیرسلطه فرهنگ قبیله‌گرایی قرار گرفته است. بر مبنای موارد ذکر شده ذهنیت قبیله‌گرایی و توسعه‌نیافتگی به مسئله اصلی پژوهش تبدیل شد. با توجه به مسئله تحقیق و نبود یک نظریه بومی متناسب با مسئله تحقیق و بافت جمعیتی حاکم بر استان، گرند تئوری به‌عنوان مبنای کار خود برای استخراج، کدگذاری و در نهایت، ارائه یک الگوی پژوهشی انتخاب شد. در این پژوهش مصاحبه با دوازده نفر از نخبگان علمی و پژوهشگران این حوزه در استان تا رسیدن به اشباع نظری در یک حالت رفت‌وبرگشت میان محقق و مصاحبه‌شوندگان انجام شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از کدگذاری باز، محوری و انتخابی

انجام شد که نتیجه تحلیل آنها رسیدن به چهار مقوله محوری و یک هسته مرکزی است. مقوله‌های محوری عبارت است از: برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی، سیاست‌های ساختاری نامطلوب و بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی، تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی و نقش متناقض‌گونه نخبگان سیاسی در فرایند توسعه. مقوله هسته عبارت است از: قبیله‌گرایی سیاسی، دافع و بازدارنده توسعه. یافته‌های پژوهش نشان داد که قبیله‌گرایی کارکردها و کژکارکردهایی دارد. قبیله‌گرایی در حوزه حل آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کنترل اجتماعی و حل و فصل نزاع‌های اجتماعی کارکردهای مثبت دارد و در فضایی که بی‌سازمانی اجتماعی حاکم باشد، قبیله‌گرایی منجر به نظم اجتماعی خواهد شد؛ اما ورود قبیله‌گرایی به عرصه سیاسی خود مانع توسعه است؛ بنابراین براساس دیدگاه و ادراک مشارکت‌کنندگان قبیله‌گرایی سیاسی به مثابه نیرویی عمل می‌کند که مانع توسعه‌یافتگی در استان شده است؛ بنابراین امکان دستیابی به توسعه در جوامع قبیله‌گرا و قبیله‌محور سیاسی، امری محال و غیرممکن است؛ در نتیجه، در این جامعه امکان رشد و گسترش مؤلفه‌ها و شاخص‌های توسعه به حداقل ممکن می‌رسد. با توجه به نوع نظریه انتخاب شده، خروجی براساس الگوی پارادایمی طراحی شد. این الگوی تحقیق نشان‌دهنده جریان فرایندها و فعالیت‌هایی است که در بستر مطالعه اتفاق افتاده است. در این الگو مقوله‌ها، شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، مقوله هسته یا مرکزی، راهبردها و پیامدها استخراج و هر کدام متناسب با نوع کدگذاری تجزیه و تحلیل شد.

نتیجه

در تاریخ تحول‌های ایران شاهدیم که یا حکومت‌ها مبتنی بر قبیله‌ها و ساختارهای ایلی شکل گرفته‌اند؛ مانند افشار، زندیه و قاجار یا اینکه با راندن قبیله‌ها از ساختار حاکمیتی و شکل‌گیری دولت‌ها و حکومت‌هایی بدون صبغه قبیله‌ای، این

قبیله‌ها در ساختار مدیریتی کشور خود را تولید و بازتولید کرده‌اند و ما با نوع جدیدی از قبیله‌گرایی با عنوان پیوندهای شبکه‌ای و خانوادگی روبه‌رو شدیم که بیشترین نقش را در ساختار مدیریتی کشور داشته‌اند. افرادی که با حضور در یک بخش از قدرت برای خود شبکه تشکیل می‌دهند، این شبکه‌ها یا برخواسته از پیوندهای خویشاندی و یا بر مبنای هم‌جناحی بودن است. به گونه‌ای که حضور افراد در ساختار قدرت بیشتر بر مبنای همین دو پارامتر، یعنی خویشاوندی و هم‌فکر بودن است که از آن به عنوان قبیله‌گرایی سیاسی یاد شده است. در این صورت، اعتقاد بر آن است که این نوع تفکر، یعنی قبیله‌گرایی سیاسی منجر به اتخاذ سیاست‌های قبیله‌ای می‌شود؛ یعنی چنانچه تصمیمی اتخاذ شود، در ابتدا به جای منفعت جمعی (ملی)، منافع قبیله دیده می‌شود؛ بنابراین در این بستر امکان توسعه و پیشرفت دور از انتظار است. با وجود شکل‌گیری ساختارها و نهادهای مدرن و وارد شدن به فضای مدرنیته، استان کهگیلویه و بویر احمد در یک دو راهی سنت و مدرن قرار دارد. هر چند در گذشته سنت (قبیله‌گرایی) بیشترین نقش را در سامان‌دهی به عهده داشت و همچنین کارکردهای متعدّد در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی داشت، امروز بخشی از این کارکردها تبدیل به کژکارکرد شده است. با توجه به موارد ذکر شده، در این پژوهش دغدغه محقق بازنمایی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه‌نیافتگی در استان کهگیلویه و بویر احمد است تا با کاوش مقوله‌های قبیله‌گرایی چالش‌های آن را با توسعه‌نیافتگی بررسی کند. بر این اساس، نوع روش انتخاب‌شده برای پژوهش کیفی از نوع گردن‌تئوری و مصاحبه با نخبگان و متخصصان حوزه توسعه و ساختارهای ایلی-قبیله‌ای است. بعد از مصاحبه، داده‌های خام استخراج و براساس سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی تجزیه و تحلیل شد. در این پژوهش ذهنیت قبیله‌گرایی به چهار مقوله محوری مانند برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی، سیاست‌های ساختاری نامطلوب و بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی، تضعیف مرزهای

سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی، نقش متناقض گونه نخبگان سیاسی در فرایند توسعه و یک مقوله هسته، یعنی قبیله‌گرایی سیاسی و دافع و بازدارنده توسعه تقسیم شد. براساس مفاهیم استخراج‌شده بر مبنای تحلیل و کدگذاری داده‌ها شرایط علی، یعنی برجستگی ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی در ساختار کلان قدرت، نقش متناقض گونه نخبگان سیاسی در فرایند توسعه، تضعیف مرزهای سیاسی و ظهور قبیله‌گرایی سیاسی، سیاست‌های ساختاری نامطلوب و بازتولید ذهنیت قبیله‌گرایی سیاسی و شرایط زمینه‌ای فراهم شده بر مبنای شرایط محیطی و جغرافیای جامعه، شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه، وضعیت اجتماعی گروه‌ها در جامعه، ساختار ایلی در جامعه و پیشینه آن و همچنین نقش مداخله‌گرایانه استفاده نامطلوب از سازوکارها و ظرفیت‌های مثبت قبیله‌گرایی، تطبیق‌ناداشتن برنامه‌های توسعه با اکولوژی و زیست‌بوم جامعه، نداشتن شایسته‌سالاری در جامعه، گسترش پیدانکردن عدالت اجتماعی در جامعه منجر به سهم‌خواهی قبیله‌ای و تبدیل قبیله‌گرایی به عنوان یک گفتمان هژمونیک در سطح استان کهگیلویه و بویر احمد شده است. با توجه به اینکه شکل‌گیری ذهنیت قبیله‌ای ریشه در یک تاریخ و بسترهای منحصر به فرد حاکم بر ساختار اجتماعی استان داشته است و این ذهنیت در طی یک فرایند و بستری شکل می‌گیرد، نظریه‌های نوسازی و پارامترهای حاکم بر آن جامعه سنتی همراه با ذهنیت قبیله‌گرایی در استان را تحلیل و تبیین نمی‌کنند؛ اما الگوی پارادایمی پژوهش که منتج از مصاحبه با نخبگان حوزه قومیت و تاریخ اجتماعی در استان بود، نشان دهنده آن است که قبیله‌گرایی سازوکار و کارکردهای مثبت متعددی دارد که از این ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها به نحو مطلوبی استفاده نمی‌شود. بر این اساس، از نظر مشارکت‌کنندگان این ویژگی‌های قبیله‌گرایی مثل حل مسائل قومی، نیروی کنترل‌کننده و کاهش برخی از آسیب‌های اجتماعی، نیرویی برای نظارت و ارتقای سطح عمومی و ... باید در جامعه برجسته و بزرگ‌نمایی شود و همچنین قبیله‌گرایی و استفاده از مناسبت‌های قبیله‌ای باید بر

این محورها برنامه‌ریزی و کارکردهای آن در این موضوع‌ها در جامعه و نه در عرصه‌های سیاسی برجسته شود. این درحالی است که در استان کهگیلویه و بویر احمد به‌نحو مطلوبی از این کارکردهای مثبت قبیله‌گرایی استفاده نمی‌شود؛ زیرا قبیله‌گرایی وارد عرصه‌های سیاسی شده است که همین موضوع سبب تضاد و چالش بین قبیله‌گرایی و توسعه‌یافتگی جامعه می‌شود. بر این اساس، در موقعیت قبیله‌محوری و قبیله‌گرایی سیاسی امکان شایسته‌سالاری وجود ندارد و عدالت اجتماعی نیز در جامعه رشد و گسترش پیدا نمی‌کند. پدیده مرکزی در پژوهش حاضر قبیله‌گرایی سیاسی، دافع و بازدارنده توسعه‌یافتگی در استان کهگیلویه و بویر احمد بوده است. براساس دیدگاه و ادراک مشارکت‌کنندگان قبیله‌گرایی سیاسی به‌مثابه نیرویی عمل می‌کند که مانع توسعه‌یافتگی در استان شده است؛ بنابراین امکان دستیابی به توسعه در جوامع قبیله‌گرا و قبیله‌محور سیاسی، امری محال و غیرممکن است؛ در نتیجه، در این جامعه امکان رشد و گسترش مؤلفه‌ها و شاخص‌های توسعه به حداقل ممکن می‌رسد. این یافته با نتایج پژوهش آزاد ارمکی و ایار (۱۳۹۹) و یوسفوند (۱۳۹۵) همسویی دارد. این مسئله‌گویای آن است که بین قبیله‌گرایی سیاسی و توسعه‌یافتگی استان کهگیلویه و بویر احمد پارادوکس‌ها و تضاد و کشمکش‌های متعددی وجود دارد و افزایش تمایل به قبیله‌گرایی سیاسی، موجب کاهش توسعه‌یافتگی در استان می‌شود؛ اما توسعه و افزایش آن در جامعه اثرهای قبیله‌گرایی سیاسی را کم‌رنگ می‌کند و موجب ازبین‌رفتن روحیه قبیله‌گرایی سیاسی می‌شود.

منابع

آزاد ارمکی، ت. و ایار، ع. (۱۳۹۹). «بازپیکربندی مسئله قبیله‌گرایی در ایران امروز»، بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۱ (۱)، ۳۷-۶۸.

استراوس، ا. و کوربین، ج. (۱۳۹۷). مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای، ترجمه ابراهیم افشار،

تهران: نشر نی، چاپ هفتم.

اسکیدمور، و. (۱۳۹۲). تفکر نظری در جامعه‌شناسی، ترجمه محمد مقدس، احمد رجب‌زاده، سعید معیدفر، علی هاشمی گیلانی، علی محمد حاضری، تهران: نشر سفیر.

ازکیا، م. و غفاری، غ. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی توسعه، تهران: شرکت انتشارات کیهان.

اینگلهارت، ر. و ولزل، ک. (۱۳۸۸). نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی، ترجمه یعقوب احمدی، تهران: انتشارات کویر.

ایزدی، ع.م. (۱۳۸۵). چرا «عقب» افتادیم؟ جامعه‌شناسی مردم ایران، تهران: نشر علم.

پیت، ر. و هارت ویک، ا. (۱۳۸۴). نظریه‌های توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا، رضا صفری شالی، اسماعیل رحمان پور، تهران: نشر لویه.

رضاقلی، ع. (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی نخبه‌کشی، قائم‌مقام، امیرکیسر، مصداق: تحلیل جامعه‌شناختی برخی از ریشه‌های تاریخی استبداد و عقب ماندگی در ایران، تهران: نشر نی.

زنتس، ت. (۱۳۵۸). تفسیرهایی بر توسعه‌نیافتگی اقتصادی، ترجمه کیومرث پریانی، تهران: انتشارات توس، چاپ اول.

زیباکلام، ص. (۱۳۸۵). ما چگونه ما شدیم؟، تهران: نشر روزنه.

سجاسی قیداری، ح.؛ پورطاهری، م.؛ صادقی، و. و حسینی، س.م.ح. (۱۳۹۵). «تحلیل رابطه طایفه‌گرایی اجتماعات محلی با توسعه سیاسی در شرایط انتخاباتی: شهرستان نورآباد»، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۴ (۱)، ۱۹-۴۶.

علمداری، ک. (۱۳۷۸). چرا ایران عقب افتاد و غرب پیش رفت؟، تهران: نشر توسعه.

عنبری، م. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی توسعه از اقتصاد تا فرهنگ، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم.

فراستخواه، م. (۱۳۹۵). روش تحقیق در علوم اجتماعی با تأکید

- Streeten, P. P. (1995). Human development: means and ends, *Pakistan Development Review*, 34 (4), 333-372.
- Todaro, M. (1989). *Economic development in the third world*, Translator: Gholamali Frajadi, Tehran: Baztab (Persian).
- Rostow, W.W. (1960). *The stage of economic growth: a non- communist manifesto. cambridge*, Cambridge University Press.
- بر نظریه پایه: گراند تئوری GTM، تهران: نشر آگاه.
- محمدی، ف.؛ خالق‌پناه، ک.؛ نوغانی دخت بهمنی، م. و کرمانی، م. (۱۳۹۸). «تکوین تکثر تمایز در میدان، عادت‌واره و سرمایه: صورت‌بندی نظریه توسعه از دیدگاه توسعه»، *فصلنامه توسعه اجتماعی*، ۱۳ (۴)، ۵۵-۹۰.
- مظفری‌نیا، م.؛ منوچهری، ع.؛ غفاری، م. و مؤمنی، ف. (۱۳۹۵). «اندیشه سیاسی مراحل رشد اقتصادی روستوا»، *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۸ (۲)، ۱۵۷-۱۷۶.
- مولانا، ح. (۱۳۷۱). گذر از نوگرایی: ارتباطات و دگرگونی جامعه، ترجمه یونس شکرخواه، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- یوسفوند، س. (۱۳۹۵). مطالعه پدیدارشناختی فهم کنشگران محلی از مداخلات توسعه‌ای: مورد مطالعه شهرستان سلسله، رساله دکتری، تهران: دانشگاه تهران.
- Alwan, F.J. (2020). The tribal power in contemporary iraq: a sociological analysis, *Journal of College of Education for Women*, 31 (2), 1-16.
- Asongu, S., & Kodila-Tedika, O. (2017). Tribalism and government effectiveness, *Economics Bulletin*, 37 (1), 156-167.
- Frank, A.G. (1975). *Capitalism and underdevelopment in latin america*, Monthly review press: New York.
- Glaser, B.G. (2003). *The grounded theory perspective II: descriptions remodeling of grounded theory methodology mill valley*, CA: Sociology press.
- Hagen, E. (1967). *On the theory of social change, how economic growth begins (The Dorsey series in anthropology and sociology)*. Homewood: Dorsey press.
- Lloyd, C. (2019). The effect of tribalism on political parties, *Independent Study Project (ISJ) Collection*, 1-43
- Lerner, D. (1964). *Modernizing the middle east*, London: Collier macmillan limited.
- Okogu, J. O., & Umudjere, S. O. (2016). Tribalism as a foiled factor of africa nation-building, *Journal of Education and Practice*, 7 (7), 92-94.
- Parsons, T. (1966). *Societies: evolutionary and comparative perspective*, Publisher: Prentice- Hall.
- Seers, D. (1979). *The meaning of Development: in david lehmann development theory: four critical studies*, Cass: London.
- Schumacher, E.F. (1973). *Small is beautiful: economic as if people mattered blond and briggs*, Originally published: London.